ژبه

Ketabton.com

د پښتو ټولنې د خپرونو
پرله پسې لمبر :(۱۸۹)

دافغانستان ملي ژبه

او

ادب

PROPERTY OF ACKU
1491

ليکونکی : استاد اسلانوف او ميرمن
ګراسيمو وا

مترجم : محمد معتمد شينواری

دطبع شمېر : (۱۰۰۰)

دلوی خدای په نامه

یو خو خبری

پښتو دافغانستان ملی اورسمی ژبه ده، کومه ژبه چه دویونکو شمیریی په یوهیواد کښی زیات وی؛ هغه ملی ژبه گڼل کیږی .

په افغانستان کښې دپښتو ژبې دویونکو شمیر په سلو کښی شپیتوته رسیږی اوهمدغه وجه ده چه‌له پخوانو زمانو څخه پښتو ژبه ددې هیواد دملی ژبې په نامه پیژندل شوې‌ده.

دافغانستان دنوی اساسی قانون په (۳۵) ماده کښې‌هم دپښتو دغه تاریخی حیثیت په رسمی‌توگه ومنل شواود۱۳۴۳ کال دلویې جرگی له خوا هم تصویب شو .

دنړۍ نومیالی ختیځ پوهان‌هم دغه حقیقت منی او پښتو دافغانستان دملی ژبې‌په نامه یادوی. لکه چه دشوروی اتحاد یونومیالی ختیځ پوهاند ښاغلی اسلانوف‌په خپله اوږده‌څیړنه کښی چه دپښتو په بـاب یـې کـړی‌ده پښتویی د افغانستان دملی ژبې‌په نامه بللی‌ده. ښاغلی اسلانـوف په مسکـوکښی دپښتو ژبی یومشهور استاد اوپوهاند دی‌چه له دیرشو کالو راسی دپښتو اوپښتنو په باب په علمی پلټنو اوڅیړنوبوخت دی، ډیرکتابونه اورسالې یې لیکلی دی اوپښتویې پـه ډیره ښه توګه په روسی ژبه دنړۍ اوخپل هیواد پوهانوته معرفی کړې ده .

دده لوی کار دپښتو اوروسی ژبـې دیولـوی قاموس لیکل دی چه نژدې (۵۰) زره لغات پـکښې راغـلی‌دی، دی دروښانیانواودپښتنودکلتور په باره کښې‌هم ځینی رسالې لری، یوه وړه رساله یې دپښتو دجـوړښت، غړونو اوکـلمو دپیژند ګلۍ په باره کښې هم لیکلی ده چه دپښتو ترجمه یې

اوس دیونوی سوغات په توگه دپښتو مینانوته په ډیره مینه وړاندې کیږی .

دارساله دپښتو ټولنی یومسلکی غړی ښاغلی محمداکبر معتمد شینواری له خوا ترجمه شوې ده. ښاغلی معتمد له لسو کالو راسی دپښتو ټولنی یوعلمی کاریگر غړی دی اوروسی ژبه یې په ښه توگه زده کړې ده .

دپښتو اوپښتنو په باره کښې له شوروی آثاروخخه دده ښې ښې ترجمې دکابل په مجله کښې همیشه خپریږی .

اوس یې دافغانستان دملی ژبې په نامه دښاغلی اسلانوف یوه وړه رساله له روسی خخه په خپله ملی ژبه پښتوترجمه کړه اودپښتو ټولنې دمسلکی مجلس په تصویب دنشرمیدان ته راووتـلـه .

لکـه چه ښکاره ده ددې کتاب دوهمه برخه دپښتوادب اوپښتنو لیکوالو دمعرفی په باره کښې ده چه دغه برخه دمیرمن گراسیموا له خوا لیکل شوې ده، په دې برخه کښې که څه هم دپښتوادب پوره څیړنه نه ده شوې خوپه لنډ ډول وربـاندې

يوخه رڼاچول شوې‌ده. دابنکاره ده چه دپښتوادب اودهغې دليکوالو څيړنه پوره څيړنه اوزياته پلټنه غواړي اوداکار په يوځو پاڼو کښې سرته نه شی رسيدلای .

په هرصورت‌هونږ دښاغلی‌اسلانوف اوميرمن گراسيموا دغې څيړنې اوله پښتو ژبې اوادب سره‌ددوی مينې‌اوعلاقی‌ته دقدر په سترگه گورو اوښاغلی معتمدته ددې اثـرپـه پښتو کولو اوترجمه کولو دزړه له اخلاصه کور ودانی وايو .

(رشتين)

✲✲✲

پیل

دا اثر دشوروی اتحاد دعلومو داکاډیمۍ دآسیایی ملتونو دانستیتوت له خوا په روسی ژبه په دې وختوکښې چاپ شوی دی اودوې برخې لری، لومړۍ برخه یې (دافغانستان ملی ژبه) اودوهمه برخه یې (دافغانستان ادبیات) دی، د لومړۍ برخې مولف استاد اسلانوف دی اودوهمه برخه میرمن گیراسیموو ا لیکلې ده، څه رنگه چه دغه دواړه برخې نوی اوپه زړه پورې معلومات لری نوماپه روانه ژبه تر جمه کړې او گرانو لوستونکوته یې وړاندې کوم چه دوی وگوری چه شوروی عالمان اوپوهان زمونږ دژبې اوادب په باره کښې څو مره معلومات لری .

په لومړۍ برخه کښې زمونږ دملی ژبې پرمختګ، ددغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبې لهجې، ددغې ژبې دويونکوشمير، گرامراونور خصوصيات يې بيان شوی دی اوهم ددغې ملی ژبې دوروسته پاتې کيدلو علتونه ښودل شوی دی .

په دوهمه برخه کښې دافغانستان په ادب پوره رڼاچول شوې ده اودځينو افغانی اديبانو بيوگرافی، اوځه خصوصيات پکښې راغلی دی اوهم افغانی ادب تريوحده څېړل شوی دی.

مونږ دلوستونکونه هيله کووچه دغه دواړه برخې ولولی اودنورو خلکو په نظرياتو باندې چه زمونږدژبې اوادبپه‌برخه کښې يې لری ځان پوه کړی .

داهم بايد وويل شی چه ښاغلی محمدشيرين «سنگری» او اسدالله «لودين» ددې رسالې په تصحيح اوصحافت کښې پوره زيار ويستلی دی‌چه زه ورته په‌قدر گورم .

م ـ معتمد شنواری

(c) ketabton.com: The Digital Library

PROPERTY OF ACKU 1491

دافغانستان ملی ژبه

دملی ژبو جوړښت چه تل دقومونو په تشکیل اوپرمختگ پورې اړه لری یو گران خرکت اودروند کار دی، داحرکت په خپل ذات کښې ډیر نظری اوعملی اهمیت لری اوزده کړه یې دهرچا یعنی دژبپوهانو، دژبو دموږخینو، دبشرپېژندونکو اوادیبانو دپاره ضروری اومهمه ده .

په دې لسو وروستیو کلونوکښی شوروی فلالوجستانو دملی ژبو دجوړښت او تشکیل په میدان کښی ډیر کار کړی دی اوداموضوع یې پوره څېړلې ده، داملی ژبې چه کار پکښې شوی دی یوازې دشوروی دخلکو ملی ژبې نه دی بلکه دخارجی قومونو ملی ژبې هم پکښې شاملې دی .

دیوقوم دژبې دپراختیا اورواج سوال یومهم اوگران

سوال دی مګر دیورپ دځینو ژبو په باره کښې چه زیاته‌پنګه لری اودپخوانیو او منځنیو پېړیو لیـکلی آثـاریې موجود دی اوهم یې دلچسپو په برخه کښې اوس اوپخوا ډیر کار شوی‌دی لکه روسی، جرمنی، انګلیسی، فرانسوی اوایتالوی ژبې دغه سوال نسبتاً آسان دی، دایشیاځینی ژبېچه پورتنی صفات لری لکه چینی او جاپانی ژبـې د هغو مسئله‌هـم آسانـه ده، خونورې ژبېچه دارنګ‌نه دی دهغو دپراختیا اورواج‌پوهېدنه څه قدر سخته غوندې ده .

ځینې سببونه دی‌چه دژبو مسئله یې لاسخته کړې ده‌چه هغه په دولتی کرښو سره په دوه یادرې برخو باندې دیوملت توټه کېدل دی. داکار دپښتنو اوددوی دژبې‌سره بیخی‌سمون خوری. (۱)

---

(۱) که هېواد او قوم سره مطابقت وخوری دداسې قوم دملی ژبې زده کړه آسان کار دی اوکه مطابقت سره ونه کړی نوبیا داکار ګـران دی. مثلا افغان یـاپـه بل عبارت پښتون دافغانستان سره مطابقت نـه خوری ځـکه نژدې نیـم افغان دافغانستان نه وتلی دی چه دې کـار ددغه قوم دملی ژبـې دزده کړې اوپرمختګ په لار کښې سختی پېښه کړی ده .
(مترجم)

دتېرو پنځه ویشتو کلونو په موده کښې چه زه دپښتنو فولکلور او ادبیات مطالعه کوم، دپښتو لوی قاموس ترتیبوم، گرامریې لیکم اوهم یې دتدریس په کار بوخت یم زما زړه وغوښتل چه دملی ژبې پښتو دجوړښت اوتشکیل په باره کښې هم مشغول شم، ددې کار ابتدایی نتیجې ماپه لنډ ډول سره په هغه کتاب کښې چه د (لوېږی آسیا خلك) نومېږی لیکلی دی اوهم مې په پنځه ویشتم بین‌المللی کانگرس کښې چه د ۱۹٦۰ داگست په میاشت کښې په مسکو کښې جوړشوی ؤ (دپښتو دملی ژبې دتشکیل تاریخی‌شرطونه) توضیح کړی‌دی.

زما دا اوسنی لیکنه زما دنورو لیکنوپه څېر په اساسی ټکو رڼا اچوی اودمسایلو ځینی ډیر سخت اړخونه راسپړی، زما دالیکنه دراتلونکو علمی پلټنو اوڅېړنو د پاره اساس کیدای شی خو دپوره‌حل دپاره‌بایددامسایل دافغانی‌ژب‌پوهانو ټولنی ته وړاندی شی .

ددې رسالې په لیکلو کښې ما دځینې افغانی لیکوالو دآثارونه استفاده کړې ده چه په لوېږی وارکښې دافغانستان

دمشهور لیکوال گل‌پاچا الفت اودپښتو داکاډیمی د رئیس پوهاند صدیق‌الله رښتین آثار دی .

پخوا له دې چه درسالې په اصل موضوع پیل وکړم باید دوه سواله چه مهم دی وړاندې کړم :

لومړی داچه باید پوه شوچه ملت یاقوم وار دوار نه جوړیږی لومړی په اقتصادی، سیاسی اوکلتوری مرکز کښې دملت یاقوم زړی زرغونیږی بیاورو ورو نژدې‌اوورپسی لرې برخې‌ورسره یوځای کیږی چه په دې شان دملت‌جوړښت منځ‌ته راځی، باید دملت (تشکیل اوپرمختګ) یوشی‌ونه‌ګڼل شی ځکه تشکیل اوپرمختګ دوه جلاجلا مفهومونه لری .

دوهم داچه دافغانستان په شرطونو کښې دولتی ژبې دقوم په جوړښت کښې دومره اهمیت‌نه لاره څومره‌چه‌اجتماعی اواقتصادی عوامل یې لری .

دهمسایه هېوادونو تاثیر باید نفې نه شی مګرنه دومره‌چه دافغان ملت پرمختګ دنورو ګاونډیو زیات تأثیرته منسوب وبلل شی لکه چه داکار د (ریسنېر) په مقاله کښې شوی‌دی،

ریسنبر پــه خپله مقاله کښې پــه دې خبــره زور اچولی دی اودنورو دتأثیر یودلیل دا بولــی چــه له ډیرې زمانی راسی دافغانستان رسمی ژبه فارسی وه، مــگر داخبره سمه نه ده، افغان ملت دنورو دتاثیر لاندی نه دی راغلی ځکه دافغان‌ملت دکلتور زده کړه دابنکاره کوی چه دا ملت خپل ځــانله ملــی خصوصیات اوجلا خواص اوممیزی لری‌چه دنورو تاثیرپکښی نه لیدل کیږی .

مشهور شوروی موزیك پو هــا نــد پروفیسر بیلیایف پەخپل هغه کارکښې چه دافغان دملی موزیك په باره کښې‌یې کړی دی داسی لیکی: داقوم خپل داسې ملی خپلواکی موزیك لری چه دنورو تاثیر پکښې نشته .

قوم جوړیدای او تشکیلیدای شی خوکــه په خپله ژبــه وگړیږی، دقوم په تشکیل اوجوړښت کښې داخبره شرطنەده چه ددغه قوم ژبه دی دولتی وی (وگــوریء چه په اتــریش، مجارستان، هندوستان، پخوانی روسیــه اونورو هیوادونــو کښې چه قوی قومونه جوړ شوی دی دولتی ژبه پکښې

يوه وه مگر كه دغه دقوم ژبه دولتي شي نوداكار ددغي ملي ژبې دانكشاف اوپرمختګ سره كومك كوي، هغه كارچه په دې ژبه كښې روان وي هغه تيزوي اودملي كلتور هغې پانګې ته چه دژبې سره كلك ارتباط لري پوره وده او مرسته وركوي لكه: هنري ادبيات، مطبوعات، تياتر، راديو، سينما، مـكتب اوموزيك. له دې كبله ويلاى شوچه ددولتي ژبې په حيثدبلې ژبې وجود دقوم اواولس دجوړيدو په لاره كښې خنډنـه شي اچولى مگر په زياته اندازه دقوم دپرمختګ اومزبوتيا په لاره كښې بنديز پيدا كوي .

داچه دملت او اولس دژبې په ځاى بله ژبه دولتي كيږي دادپخوانو فيوډالي عصرونو اووختونو خاصه ده، حتى په دغو عصرونو كښې كيدا شي چه مړه اوله منځه وتلې ژبـه هـم دولتي شي .

كوم علتونه چه دافغان ملت دجوړښت اوپرمختګ مخه يې نيولى ده يويې په ١٩قرن كښې ددغه ملت ټوټې كېدل اوپـه دوه برخـو ويشل دىچه داكـار د استعماري عـام سياست نتيجه ده.

ددوو جنگونو نه وروسته په ۱۸۹۳ کال کښې انګلیسانو دډیورند دتړون له مخه افغانستان دسمندر داستفادې نه محروم کړاویوه برخه ځمکه یې ورنه جدا کړه اوهمیې داسې لوبه جوړه کړه چه په دې وروستیو اتلسو کلو نو کښې یې دافغانستان او پاکستان مناسبات سره خړپړ کړل .

د ۱۹۱۹ کال نه وروسته چه افغانستان ددوه (انګلو ـ افغان) جنګونو په نتیجه کښې خپلې خپلواکۍ ته ورسید په دغه هیواد کښې دملی اقتصاد چارې ګړندۍ شوې.

داقتصادی اوکلتوری مهمو مرکزونو لکه کندهار اوکابل نفوس په ډیرې چټکۍ سره زیاتیږی . په دې وروستیو پنځه ویشتو کلونو کښې دکابل داوسیدونکو شمیر د یولك اوشلو زرو نه درې لکو اولسوزروته رسیدلی دی. یعنی تقریباً یوپه درې زیات شوی دی اودکندهار اوسیدونکی له شپیتوزرو نه یولك اوپنځه نوی زروته رسیدلی دی یعنی څه دپاسه درې چنده زیات شوی دی (د ۱۹۵۸ کال احصائیه) .

دهیواد دعام اقتصادی چلښت له کاروان سره دهیواد

لرى اوګوښه درې لکه د کـونړ او اریوب درې سمې روانـې شوې دى .

داریوب (ځاځیو) په باره کښې افغانى لیکوال محمدحکیم اریوبى لیکى:

داریوب او سیدونـکى قوم (ځاځـى) پخوا پوونـده ؤ، کسب یې مالدارى وه، مګر د (۱۹۱۹) کال نه وروسته ددغه قوم ډیرو نماینده ګانو دلرګیو اوځنګلونو په تجارت شروع وکړه چه کابل ته دځاځیانو دیوې لویې برخې دراتګ اواوسیدانې یوعلت همدا دى .

ویلاى شوچه افغان قوم په اوسنى وخت کښى اساساً سره راټول شوى اوتشکـیل شوى دى خـولا نورهم د دوى دراټولیدو کاروبار روان دى .

کابل مجله په خپلې ۴۷۸ ګڼه کښې لیکى: (دافغانـى ټولنې دتاریخى کتنې اوڅیړنې نه دا څرګندیږى چه افغانـى ټولنه قدم په قدم دفیوډالى خواص پریږدى اودسرمایه دارى دانکشاف په لار روانه ده، داتګ یې نسبت پخواته ګړنـدى

اوتېزدی، داټولنه دبدلون په حال کښې ده مګر په اوسنی وخت کښې دا دبدلون حرکت دېخوا نه ډېرګړندی اوتېزدی).

همدا راز کابل مجله په خپله ۴۹۲ ګڼه کښې لیکي:

دافغانی ټولنې دپراختیا پخوانۍ مرحله دملاکۍ مرحلې تـه ورته وه او اوسنۍ مرحله یې دملاکۍ ټولنې نه دسرمایه‌دارۍ خواته دبدلون مرحله ده، داچه له‌کوم وخت نه افغانی ټولنې په دې موجوده دورې شروع کړې ده داخبره هم ښکاره ده، دخپلواکۍ دګټلونه وروسته دادوره شروع شوې ده .

دختیزو اریایی ژبو په منځ کښې پښتو ترټولو لویه اوپراخه ده، په دې ژبه ترخورلسو ملیونو زیات (۱) خلک ګړیږی، ددې خلکو هېواد افغانستان او پښتونستان دی، داخلك كه په افغانستان کښې اوسیږی افغانورته وایی اوکه دپښتونور، ډیره اسمعیل خان اوبلوچستان په ولایتونو اوپه شمالی آزادو سیمو کښې چه دافغانستان پـه اوږدو کښې پرتې دی اوسیږی پښتانه ورته وایی .

---

(۱) دپښتو ژبې ویونکی اوس شلو ملیونوته رسیږی . (رشتین)

دبونیر په سیمه، دپیښور په څمکه اودسوات اودیر په نوابیو کښې یوسف زی قومونه اوسیږی چه شمیریې اته لکه خلك دی .

دمومندو قوم چه شمیریې ددری لکو په شاوخوا کښې دی په دری برخو ویشل شوی دی:لومړی برخه یېدافغانستان په ننګرهار کښې اوسی، دوهمه برخه یې آزاده خاوره ده اودریمه یې دپیښور په سیمه کښې مېشته ده .

خلیل چه دوی هم دپیښور په سیمه کښې او سیږی مومندوته په لهجه اوقوم کښې ورنژدې دی .

د شینوارو قوم په دوه برخو ویشل شوی دی یوه برخه یې دافغانستان په خاوره‌کښې اوسیږی‌اوبله یې دپښتونستان په خنډو کښې استوګنه لری .

دمومندو ښه سویلی خواته دخیبر ددرې په سیمه‌کښې داپریدیو لوی قوم پروت دی، ددې قوم شمیر دوه نیم لکه‌دی، دوی سره دجنوب له پلوه ورکزی همسایه ګان دی‌چه دوی‌هم دوه نیم لکه خلك دی .

دختکو قوم چه د افغان په تاریخ کښې شهرت لری

داباسیند په بنی غاړه پروت دی، ددوی شمېر درې لکه دی، ددوی سره په خاوره اوزبه‌کښې نژدې خلك بنوځي دی.

وزیر اومسعود دوزیرستان په پراخې کښې اوسیږی، دوی څلور پنځه لکه خلك دی، ددوی یوشمېر خلك دنورو پښتنو قبایلو غوندی په افغانستان کښې اوسیږی.

دپښتنو قومونو په ډیر لوی گروپ درانی کښی بارکزی، پوپلزی، الکوزی ، اڅکزی، نورزی ، اسحاك زی اوالی‌زی ورگډیږی، داخلك دوه ملیونه دی، دا گروپ د افغانستان په لویدیزه برخه کښې اوسیږی، درانی دافغانستان په ټولو ښارونو کښی‌مېشته دی، دوی دمملکت په دولتی چوکیو اوعسکری بستونوکښی غټه برخه لری، داڅکزیو یوه برخه دبلوچستان په شمال کښې اوسیږی .

بل مهم گروپ دغلجی قومونو دی، ددوی شمېر یونیم ملیون‌دی،دوی دکندهارله علاقې نه نیولی ترنورستانه پوری اوسیږی، ددوی یوه برخه کوچان دی‌چه په ژمی‌کښی کوزی پښتونخواته ځی .

دکاکړو قوم دهغو ځمکو په جنوب کښې اوسی په کومو کښې چه دورانی اوسیږی اوهم دبلوچستان په شمال کښې مېشته دی .

ساپی قوم په ننگرهار کښې اوسیږی اوزوریې په دغه ځای کښې دی.

ځاځیان، منگل اوځدران دپکتیا په ولایت کښې‌اوسیږی، داولایت پخوا جنوبی ولایت نومیده .

برسېره په دغو پورته قومونو نور ډیر پښتانه قومونه او اولسونه شته .

پښتانه دافغانستان دټولو اوسیدونکو په نسبت‌په سلو کښې شپېته دی اوخرگند اکثریت لری .

کوچانو کلیوالی ژوندته ترجیح ورکړې‌ده اودا دبدلون دوره روانه ده، دزراعت دښه سیستم اودوچو ځمـکو داوبو لاندې کولو له کبله دکروندې نوې ځمکې منځ ته راغلی دی.

ډیرو قومی خلکو خپلې اصلی ځمکې‌چه خوپیږی ورکښې اوسیدلی دی پرې ایښې دی، ښارونو اویانورو سیموته تللی اوهلته مېشته شوی دی .

دځمکو لږوالی ډیر پښتانه مجبور کړی دی چه ښارونو ته لاړشی اوهلته لاس مزدوری وکړی، ډیر اطرافی خلک په ښارونو کښې دودانیو، دکارخانو اوفابریکو په کارونو لګیا دی .

دمملکت په شمالی برخه کښې دپښتنو ویشتو کلونو راهیسې دپومبې دپراختیا له کبله دکندوز ښار په نوی ډول جوړشو، په دې وروستیو کلونو کښې داښار نور هم پراخ اولوی شو اواهمیت یې زیات شوی دی، داښار دشیرخان دبندر سره چه دشوروی اتحاد په کومك آباد شوی دی نژدې پروت دی، دښار ډیره برخه پښتانه دی اود زاخیلو، ناصرو، لودیانو، اتمانزیو، خروټو اودوتانیو له قومونو څخه دی.

ناصر اوخروټی دتل دپاره مالدار وو اوکوچانی ژوندیې درلود مګر مونږ وینو چه کوچی پښتانه قومونه اوس دبدلون په حال کښې دی، دکوچانی ژوند نه کلیوال ژوند غوره بولی اودښارونو هستوګنی ته راګرځی .

څه رنګه چه دکندوز نفوس مختلف خلك دی اوهر قوم

لکه تاجك، ازبك، ترکمن اونور پکښې اوسیږی نــوپه پښتو ژبه کښې نورلغات هم راننوتــی دی ، مثــلا افغانی لیــکوال نظام‌الدین تهذیب په خپلې هغې مقالی کښی چه د(کندوزسره آشنا شیء) ترعنوان لاندې یې لیکلی‌ده اوپــه ۱۹۵۹ کــال کښې د کا بل مجلې پــه ٤٧٨ گنهــې کښی چــا پ شوې ده داسی لیکی :

دکندوز پښتانــه جالــې ته قایق وایی حال دادی چــه پښتو خپل لغت ورته لری، دترکمنانو سره دمحاورې‌اوراشه اودرشه له لارې نه دمملکت په شمالی برخه‌کښې پــه پښتو کښې د (دشلمه) کلمه استعمالیږی .

دپکتیا خلك چه دمملکت اقتصادی ژوند سره آشناشوی دی دکابل په لور ددوی راتگ اوهجرت لیدل کیږی اودځنگل اولرگیو تجارت کوی، مثلا په کابل کښې اوس خلورزره‌کوره ځائیان اوسیږی چه پنځلس زره مېره ورنه جوړیږی .

ډنمارکی انسان‌پیژندونکی (فېردیناند) چه افغانستان‌ته دپښتنو کوچانو دژوند سره د آشنا کېدو پــه غرض تللیۇ داسې لیکی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلغمان اوسیدونکی په اوسنی وخت کښې په قومی لحاظ گډوډ دی، په دغه سیمه کښې درې توکمه اوسیږی، یو توکم یې په (پشیی) خبرې کوی اونور دوه یې پـه پښتو اوتـاجیکـی گړیږی .

دلغمان په غرنیو برخو کښې قومی جوړښت لاپـه ځای پاتی دی مگر په هوارو برخو کښې یې بیخی تغیر خوړلی دی دسرکونو دجوړولو اود ترانسپورت دښه والی له کبله په دې وروستیو دیرشو کلونو کښې دمملکت داطرافو بېلوالی له منځه تللی اوټولې لرې سیمې دخپلو مرکزونو سره تـړل شوی دی .

دشینوارو قوم چه دکابل اوپېښور ترمنځه دسرك پـه غاړه پروت دی پخوایې جوپې کولې مگر اوس دلاریو اوموټرو څخه استفاده کوی، ډیر موټر یې په لاس کښې دی چـه پـه انفرادی اومشترك صورت یې اخیستی دی .

عسکری خدمت اوښوونځیو قومی او اطرافـی بېلوالی

له منځه وړی دی، دمکتب اوعسکری خدمت له برکته دمملکت ډیرې لرې اوجلا سیمې دمرکزونو سره په تماس کښې دی .

یو اروپایی د ډیپلومـات په دې باره کښې لیـکلی دی: دمختلفو سیمو اوقومونو پـه مـنځ کښې د عسکری خدمت له برکته نژدیوالی راغلی دی ځکه عسکری دنده مختلفوګړی سره نژدې کوی اویوله بله یې سره ګډوی .

مونږ پورته وویل چه د پښتنو یوه مهمه برخه کوچان اونیم کوچان دی، ددې جملې نه څښې هغه سوداګر کـوچان دی چه هرکال په منی کښې دکوزې پښتونخواجنوبی برخوته ځی اوپه پسرلی کښې بېرته افغانستان ته راځی، ددې خلکو شمېر اویا زروته رسیږی، ددې کوچانو په باره کښې معلومات ماته ډنمارکی انسان پېژندونکی فېردیناند چه داډیر کـلونه کیږی دپښتنو کوچانو دژوند په کتنه بوخت دی راکړی دی، ددې کوچانو یوه برخه پرچون سامان کلیوته وړی اوهلته یې په قرض اوپور سره خرڅوی .

دپښتنو په څېنو مهمو برخو کښې پښتنولی حاکمیت

لری اودخلکو فیصلې اودلانجو پریکړه په همدغه دود سره کیږی. مثلا په تېرا، اپریدیو اونورو غرنیو سیمو کښېداکار عملی دی .

پښتو دغږونو اوځینې ګرامری خواصو له مخهدختیزو اریایی ژبو په سهاکی ګروپ ورګډیږی، په دې ګروپ کښې برسېره په پښتو له مړو ژبونه سهاکی او دژوندیو ژبو نه شغنانی، واخانی، اشکاشمی، ایزګلامی اومنجمانی ژبېهم ورګډیږی، داژبې دافغانستان په شمال ختیز اودتاجکستان دجمهوریت په جنوب ختیز کښې موجودې دی، په دغو ژبو لږ خلک ګړیږی .

نووڅېړنو اوپلټنو پښتو د (سهاکو ـ تخار) خلکوژبېته ورګډه کړې ده، چه دغو خلکو دمیلادنه دوه پېړی د مخه داوسنی افغانستان شمالی برخه (باختر) او ورپسې داوسنی سیستان خاوره لاندې کړه او وروسته له دې دغو وګړو داوسنی افغانستان دجنوبی برخې اودبلوچستان له لارو

داباسیند لاندینی برخی‌تـه وربنـکته شول او ورپسې یـې
هندوستان لاندې کـړ، ددې خلـکو ژبه د (سهاکو - ختن)
دخلکو ژبې سره نژدې ده .

دومره خبره ده چه دپښتو لیکلی آثار کوم چه مونږ ته
معلوم دی اودسهاکوژبه دیونیم زرکلنی‌دورې په حدودوکښې
سره بیل شوی دی نوله دې‌کبله دشپاړسمې پیړۍ‌نه‌وړاندی
په تاریخی پلان سره دپښتو ژبې په انکشاف دړنا اچولوپوره
امکانات نشته (۱) یوازې دپښتو دگرامری جوړښت اودلغاتو
داساسی پا نگو پـرتلنه د نـورو ختیځو اریایی ژبـو سره
امکان لری .

باید په دې‌هم پوه شوچه له ډیروخته راهیسی پښتانه

---

(۱) دامیر کروړ داشعارو اودپټې خزانی دپیدا کېدو
له برکته دپښتو ژبې ادبی تاریخ تراتمې پیړۍ پوری رسیږی
اونوی امکانات یې دتاریخی پلټنې دپاره پیداکړی دی .
(رشتین)

له نورو همسايه قومونو سره راشه اودرشه لري چه دې كار

بې‌شكه په پښتو ژبې تـاثير اچولی دی چـه دټولونه لومړی
داتاثير په لغاتو كښې ليدل كيږی .

ددې دپاره چه دپښتو ژبې په چلښت اوخـه رنـگوالی

وپوهيږو لومړی بايد ددې ژبې په گرامری خصوصياتو اوغږ

پوهنې لنډه نظر واچوو اوبيا دمقصد خواته لاړ شو .

پښتو دچوپو تورو په ډيروالی سره‌دنورو ژبونه امتياز

لری، په دې ژبه كښې ديرش چوپ توری موجود دی، دپښتو

چوپ توری په هندی ژ بـو كښې شته مگر د ايـرانی ژبـو

(فارسی او تاجيكی) نه ددې ژبی ببلوالی په (څ،ځ) اوداسې

نورو تورو سره راغلی دی .

هغه آوازونه چه دادا په وخت كښی يې دژبې سردتالو

گومبت ته ور اوړی په لاندې ډول دی :

(ړ،ډ،ڼ،ټ،ښ، ښ) .

د(ړ) آواز په لويديځه لهجه كښې‌د (ژ) غوندې دی اوپه

ختيځه كښی د(گ) په شان دی مگر ددې‌توری دپاره‌په‌غلجيی

لهجو کښې يودريم متوسط آواز شته چه دختيځې اولويديځې لهجو ترمنځ ادا کيږی .

د پښتو ختيځې اولويديځې لهجې د (ښ) په ادا کښې هم سره مختلفې دی، په لويديځه لهجه کښې داتوری د (ش) غوندی ويل کيږی اوپه ختيځه کښې د (خ) په شان اداکيږی.

بايد ووايو چه په لويديځه لهجه کښې (ښ) کټ مټ دساده (ش) غوندې نه ويل‌کيږی‌بلکه فرق‌لری، دافرق تاسې په دې جوړه کلمو کښې پوره ليدلای شیء: (ښادی، شادی- ښی، شی) .

د (ډ) او (ټ) توری دغاښيزو تورو «د» او «ت» نه پوره فرق لری، د (ډ) او (ټ) دويون په حالت‌کښې دژبې‌سر نسبتاً شاته ورگرځی .

د (ړ) توری په پښتو کښې يوله سختو تورو څخه‌دی اومخصوص مشق غواړی، ددې توری دويون پــه وخت کښې دژبې سر دتالودگومبت سره پيوست کيږی. (ړ) بـايد د(ر) غوندې ونه ويله شی اونه بايد د (ل) غوندې‌وويله شی اوکه نه دکلمې معنی تغير کوی .

د (موړ) او (مور) کلمی نه ښایی چه یورنګ ولوستل شی ځکه دابیلې بیلې کـلمې دی اوفرق یې پـه همدې توری راغلی دی .

د (ړ) په شان د (ڼ) توری هم دسختو تورو له جملـې څخه دی، په پښتو کښې داسې کلمه نشته چه په (ڼ) شروع شوې وی ځکه (ڼ) دکلمې په سر کښې نه راځی .

په پښتو ژبه کښې د (څ) توری ډیر اوریدل کیږی لکه څوك، څه، څا، اونور .

د (ف) توری چه شونډیز ، غاښیز تـوری دی یـوازې دپښتوپه هغو کلموکښې لیدل کیږیچه دنورو ژبونه اخستل شوی‌وی، داحرف په پښتو کښې کـله په (و) بدلیږی لـکه (افغانی) چه پښتانه یی (اوغانی) وایی‌اوزیات‌په «پ»بدلیږی لکه دعربی (فکر) چه پښتانه یې (پـکر) لولی، هو! یـوازې د (اف) په لفظ کښې پښتانه په خپله په (ف) خوله خوځوی.

په پښتوکښې د (و) توری معمولا غاښیز دی، په تیره بیاچه دکلمې په آخرکښې راشی مـگر دشونډیز چوپ توری غوندی هم‌ویل کیږی کله چه په منځ دکلمې کښې راغلی وی.

دژبې دمخکينی برخې دچوپو تورو (د،ت،ن،س) ويون کټ مټ دروسی ژبې د (د،ت،ن،س) غوندې دی اوکوم فـرق نه لری .

دپښتو (ژ) او (ش) دروسی ژبـې د «ژ» او «ش» خخه نرم دی اوپه ويون کښې پوستوالی لری .

دپښتو (ل) دروسی (ل) سره نـژدې دی، بې دهغه«ل» نه چه د (الله) په کلمه کښې راغلی دی .

(ب) او (م) دروسی «ب» او «م» غوندې دی يوازېدومره خبره ده چه (ب) دکلمې په آخرکښې امـکان لری چه په (و) بدله شی .

د (ق) حرف دپښتو په هغو کلماتو کښې ليدل کيږیچه دعربی ياترکی ژبو خخـه اخستل شوی وی، دادپښتو خپـل توری نه دی، پښتانه داتوری په (ك) بدلوی اوکله کلهپه (خ) بدليږی لکه (وقت ــ وخت) اوکله پـه (غ) هم بدليږی لـکه (قران ــ غران) .

(ع) او (ح) يوازې په عربی کلمو کښې مـوندل کيږی،

(ع) یاپه (ه) بدلیږی اویاله منځه وځی مگر کله چه له منځه وځی نوضرور همسایه غږیز توری ته تغیر ورکوی .

په پښتو کښې ابتدا په ساکن راتـلای شی، حتی دوه ساکنه هم دکلمې په سر کښې ممکن دی لکه (سخوندر) .

مونږ مخکښې وویل چه پښتو دیرش چوپ توری لری، همدا راز اتـه غږیز تـوری هم لـری چه پـه دې ډول دی: (ا،ه،ۀ،ی،ې،ی،ی،و) .

زورکی چه یومنځنی حرکت دیدپښتو ژبیدخصوصیاتو نه گڼل کیږی، ددې لاندې جوړه کلمو دپرتلنې نه تاسېزورکی معلومولای شیء : (گډ) دمشترك په معنی، (گډ) دپسه پهمعنی (تېره) لکه تېره چاړه، (تېرۀ) لکه تیرۀ چاکـو، «پل» دپښی اثر، (پل) دبخشش په معنی، ددې جوړه کلمو دوهمې کلمې زورکی لری .

په پښتو کښی هغه کلمې چه الف لریدهغو کلمونه جلا دی چه یوازې زور لری، دالاندې جوړه کلمې ولولیء : بار ــ بر، وار ــ ور، لاس ــ لس، هار ــ هر، اوداسی نور .

PROPERTY OF ACKU 1491

د (ع) او (ه) توری پښتانه پــه ځینو ځایــو نو کښې د(ې) غوندی لولی لکه (طالع) چه دوی یې طالې او «مهربانی» چه دوی یې مېربانی لولی .

په پښتو ژبه‌کښې خپ ډېر اهمیت لــری، خپ آزاد دی دکلمې په هره هجا راتلای شی مگر په لومړی هجا نسبتاًلږ راځی لکه (اسمان) دلته په دوهم‌الف خپ دی، (تالنده) په‌الف خپ دی، (ژرنده) د (ر) نه وروسته په زوربانده دی «ملگری» د «گ» نه وروسته په زورکی باندی دی .

هغه کلمې‌چه دحروفو روڼ اوجــوړښت یې یوشان دی دخپ په ذریعه یې معنی سره بېلیږی لکه (پېښې) که خپ په لومړی (ې) راشی نوحوادث ورنه مرادیږی اوکه په دوهمی (ې) راشی نودتقلید معنی ورکوی، یالکه (جاله) که خپ‌اوفشار په الف واچول شی نومعنی یې دمرغیو آشیانه کیږی اوکـه خپ په (ه) راشی نودخیگونو دکښتی معنی ورکوی .

کله چه په کلمو کښې بدلون او تغیر راشی دا امــکان هم شته چه خپ دیوځای نه بل‌ځای ته نقل شی لکه (پښتون)

چه خچ په (و) باندې دی مگر په (پښتانه) کښې خــچ د «ن» نه وروسته په زورکی دی، یاداسې نور درواخلیٔ .

هغه غږیز توری چه خچ لری اوږده اداکیږی اوهغه چه خچ نه لری هغه لنــډوی، دعلت توری چــه د خیشومی (ڼ) ترخنگه واقع شی هغه هم دغسی صفت پیدا کوی .

برسېره په دې چه دکلمو په هجاؤ بــاندې خچ راځــی دجملې اجزاهم خچ لری، دیوه گروپ دکلمو په منځ کښېچه کومه ډیره مقصودی وی هغه مخصوص فشار اوخچ غواړیچه په دې وسیله دنورو نه توپیر پیدا کوی .

دهمسایه ژبو دتاثیر له کبله دپښتو په ځینولهجوکښې ددغې ژبې دعلت تورو څه تغیر کړی دی اوخپل اصلیآوازیې بدل کړی دی مثلا دکاکــړو په لهجه کښې (توری سترگــی) د اوږد (و) په ځای په ځرگند (و) ویل کیږی .

دمختلفو لهجو دجریان په نتیجه کښې په ډیرو کلمــو کښې حرفونه سره مخکښی او وروسته کیږی اوځای بدلوی لکه (ورځ- روځ، مځکه - ځمکه، اوستری- وروستی،ولږه -

لوزه، ولیدل ـ لـویدل، اوریدل ـ اروېدل، همدا راز ددغـو راتلونکو کلمو په سرکښې تبدیل او تغیر ډیر لیدل کیږی :

لمر ـ نمر ـ نور ـ مر، لمسی ـ نمسی ـ مسی اوداسې نور چه دې کار دلیك دود په مسایلو اودقاموسونو په ترتیبولـو کښې گرانی پیدا کړی دی . (۱)

پښتو خپل مخصوص گرامر لری چه دفارسی اوتاجیکی نه بېـل دی، پښتو صفت دخپـل موصوف سره په تـذکیر اوتانیث، افراد او جمعه کښی مطابق وی لکه تورمېز، تـوره تخته ، تورې سترگی .

اسم ذات، اسم صفت، اسم عدد اواسم ضمیرپه پښتو کښې تصریف کیږی یعنی دوه حالته لری یویې اصلی‌اوبل‌یې فرعی، مثلا (سړی) په ملینه (ی) مـفرده صیغـه ده اواصل حالت دی اوکه عامل وربانډی‌راشی او وویل شی (دسړی‌کار

---

(۱) داگرانی اوس له منځه وتلی دی اودمعیاری لهجی دخوښونې په وجه یو یادوه شکله غوره بلل شوی دی .
(رشتین)

باید معلوم وی) په خرگنده (ی) دلته هم مفرده صیغه ده مگر په فرعی حالت کښې یعنی سړی په خرگـنده (ی) هم مفرده صیغه ده اوهم دجمعی ده، په فرعی حالت کښې مفرده صیغه ده اوپه اصلی حالت کښی دجمعې صیغه‌ده، دجمعې په صورت کښې فرعی حالت (سړیو) راځی لـکه (دسړیوکـار دهېواد آبادول دی) ، یالکه (پښتون) چـه فرعی حالت‌یې (پښتانه) دی، دلته تاسې وینیء چه پښتون او پښتانـه دواړه مفردې صیغې دی مگر پښتون‌په اصلی حالت‌کښی مفرد دی‌اوپښتانه په فرعی حالت کښې مفرد دی اوکه پښتانه په اصلی حالـت کښې واخلو نوبیاجمعه ده چه فرعی صورت یې (پښتنو)راځی یاداسې نور مثالونه درواخلیء .

د پښتو د افعالو سیستـم یـوه انـدازه سختی لـری اوخصوصاً بیا گردانونه یې‌په دریو اړو زمـانو کښې پـوره سخت دی .

د پښتو افعال دوه حالته لری یو استمراری بل مطلق، استمراری لکه (خوړ) اومطلق لـکه (وخوړ) .

باید داخبـره زده شی چـه مطلق په خـو شیونو سره راتلای شي، لومړی د (و) په زیاتوالی سره لکه (ورسید) چه استمراری صورت یې (رسید) دی، (ونیسه) چه استمراری صورت یې (نیسه) دی اوکله د (کښې) په زیاتوالی سره هم راځی لکه (کښېږده) چه استمراری صورت یې (ږده) دی.

دوهم دمعاون فعل په کـومك سره لکه (تېرشه) چـه استمرار یې (تېرېږه) دی.

دریم دخچ په بدلون سره لکه (پرېووت) که خچاوفشار په (ې) راشی نومطلقه ماضی‌ده‌اوکه په (و) راشی‌نواستمراری ماضی ده .

د حال په صیغو کښې دټولو غایبو دپاره‌یوه صیغه‌راځی لکه (کوی) مثالونه یې په دې ډول دی: (دی‌کار کوی، داکار کوی، دوی کار کوی) .

دپښتو په خصوصیاتو کښې یوه داقاعده هم ده چه په متعدی ماضی کښې فعل په تذکیر اوتانیث او افراد اوجمعـه کښې دمفعول تابع وی نه دفاعل اوداهم یادساتل په‌کار دی

چه فاعل به په فرعی حالت کښې وي لکه (ماکتاب‌واخیست)، (سړی «په‌خرگنده ی» کتاب‌واخیست)، (سړیوکتاب‌واخیست) دلته تاسې وینیء چه په پورته دریواړو حالتونو کښې فعل (واخیست) دمفرد مذکــر په صورت راغلی دی اوداځــکه چه مفعول (کتاب) په دریواړو صورتونو کښې مفرد مــذکر دی اوفاعل‌ته (ما، سړی، سړیو) کوم‌اعتبار نه دی ورکول شوی اوپه دې مثالونوکښې داهم وینیء چه فاعل پــه فرعی حالت کښې دی ځکه (ما) د(زه) فرعی‌حالت‌دی او«سړی»په خرگنده‌ی د (سړی) په ملینه‌ی فرعی حالت دی او (سړیــو) د «سړی» فرعی اودوهم حالت دی .

پښتو دېرې لهجې لــری مــگر په دوه لهجو کښې سره خلاصه کیږی چه یوه ختیځه او بله لویدیځه ده، لکه چه‌مونږ مخکښې ورته اشاره وکړه، ددې دوه لهجو لوې تفاوت یــو په (ښ) کښې دی چه لویدیځ یې تقریباً د (ش) غوندې‌وایی اوختیځ یې د (خ) په شان وایی اوبل په (ږ) کښې دی‌چه په

لویدیځه لهجی کښی د (ژ) غوندې ویل کیږی اوپه ختیځـه کښی د (ګ) په شان ادا کیږی .

ددې دوه لهجو دغه لاندی فرقونه هم دیادونې دی :

هغه مونث اسمونه چه چه آخر کښې بې خچه (ه) لری لکه (سترګه) په ختیځه لهجه کښې دجمعی اودتغیر په حال کښې مجهوله (ې) راځی لکه: (سترګې) اوپه لویدیځه کښې په ځرګنده (ی) راځی لکه (سترګی) .

هغه مونث اسمونه چه په آخر کښی الف لری لکه(غوا) دختیځ ګروپ دیوسف زیو په لهجه کښې مفرد اوجمع‌یوقسم استعمالیږی لکه یوه غوا، پنځه غوا. (۱) مګر دمومندوپه‌لهجه کښې چه دوی هم دختیځ ګروپ له جملې نه دی دجمعی‌صیغه

---

(۱) دغه خبره سمه نه ده. دغوا کلـمه په ټولو لـهجو کښی‌قیاسی جمعه لری: غواوی، غواګانې، یوازی کله کله‌مفرد لفظ (غوا) دجنس په توګه دجمع په ځای کښې هم ویل‌کیږی.

(رشتین)

(غواوې ـ یاغواګانې) استعمالیږی، ددې لهجی فرق‌دلویدیځی لهجې سره یوازې په (ی) کښې دی چه لویدیځ یې‌په څرګنده (ی) وایی .

په لویدیځه لهجه کښې دجمعی مذکر دپاره سوفکس (ان) راځی تردې چه په بې سا جمعو کښې هم‌دغه سوفکس ویل کیږی لکه نوم ـ نومان .

د (دوه) عدد په ختیځه لهجه کښې دمونث شکل‌نه لری اوویل کیږی دوه سړی، دوه ښځی مګر په لویدیځه کښې دمونث دپاره (دوې) ویل کیږی مثلا دوه سړی، دوې ښځی.

په لویدیځه لهجه کښې دجمعی مخاطب دپاره د (است) خاتمه راځی‌لکه تاسې‌وایاست، تاسې‌تېریداست، تاسې‌یاست. مګر په ختیځه کښی بیا فعل داخاتمه نه لری هلته داسی ویل کیږی: تاسی وایئ، تاسې تېریدئ، تاسې یئ. ددې توپیر سره سره په لویدیځه لهجه کښې دمفرد غایب مذکر دپاره په ماضی فعل کښې د (ی) خاتمه راځی لکه (ورسیدی) چه په ختیځه کښې (ورسېد) ویل کیږی .

په لویدیځه کښې د (پر) ادات استعمالیږی چــه همدا ادات بیا په ختیځه کښې په (په) ویل کیږی .

په ختیځه لهجه کښې د (نــه) لاحقــه راځی چه بیا پــه لویدیځه کښی (څخه) استعمالیږی .

(په ښار کښې) دا عبارت پــه ختیځــه اصطلاح کښې (ښار کښې) ویل کیږی، مثلا ښار کښې وم .

دغه ډېر ویل کېدونکی مصدر (شول) په لویدیځه‌کښې اکثر په (سول) سره ویل کیږی .

سره ددې‌چه په لهجــو کښې تــوپیر شته ، دخــتیځو اولویدیځو لهجوخلك په ښه شان‌سره کولای شی چه‌یوتربله سره ترډیر وخته وګړیږی اوپه مطلب سره وپوهیږی .

پښتو مختلفې اوډېرې لهجې لری‌چه تراوسه پورې‌تولې په پوره اندازه سره نه دی څېړل شوی .

د (ګریر سون) په کتاب کښې دپښتو لهجو دیوې‌برخی مختصر خواص بیان شوی دی اودهغو نمونې ورکښې راغلی دی مګر پوره معلومات اوکافی مواد ددغو لهجو په باره کښې

دناروېژی (مارگینستېرنې) پهکارونو کښې ځـای شوی دی اوهلته پوره مطالعه کېدای شي .

تراوسه پورې په دې باره کښې کار نه دی شوی چـه ادبی ژبه څومره تاثیر په لهجو اچوی، دملی ژبې دپراختیـا په وخت کښې دغه تاثیر په ښووڼځی، اردو اوپه دایروکښې ډیر قوی دی .

دپښتو هغه قاموس چه دپښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی ددې خبرې ښه مثال دی چـه پښتو مختلفې لهجې لـری اودنورو ژبو لغات هم ورکښې ننوتی دی .

سره ددې چه گرامری جوړښت مختلف اودلغاتو پانگی یورازنه دی بیاهم دپښتو لهجو نه یوه متحده ژبه جوړه ده، دمختلفو لهجو خلك کولای شي چه یوتربله سره خبری اتری وکړی اویوبل‌ته خپل مطلب ښکاره کړی، مثلا وردگی کولای شيچه دوزیرستانی سره خبری وکړی، وزیری کولای شيچه دمومند سره وگړیږی، مومند کولای شي چه دمنگل سرهمرکه وکړی، منگل کولای شي چه قطغنی سره خبرې اتری وکړی،

قطعني کولای شي چه دشنواری سره مفاهمه وکړی اوشنواری کولای شي چه دهراتی پښتانه سره آزادې خبری وکړی .

د خلیل مومندو یا پېښوری لهجه ختیځې لهجی ته منسوبه ده، ددې لهجی له خواصونه یودادی چه (ژ) پکښې په (ج) بدلیږی، لکه (ژوند) چه دوی «جوند» وایی، په ماضی کښې دمفرد غایب دپاره مثلا د (راغی) په ځای (راغلو) وایی، د (ورسید) په ځای (ورسیدو) ویل کیږی .

دربط ادات (دی) په دې لهجه کښې د (دې) غوندی ویل کیږی، پېښوری لهجه دختیځی ادبی ژبې دپاره اساس گرځېدلی دی .

غلجی لهجه په ختیځ گروپ کښې دویونکو له حیثه تر ټولو زیاته ده، د (ږ) او (ښ) په آوازونو کښې دالهجه ځانله خپل خصوصیت لری، دضمیرونو په ویون کښې دنورو لهجونه ببلوالی لری، مثلا د (زما) په ځای دوی (دما) وایی، دستا په ځای (دتا) وایی، دتلل دمصدرنه په مطلقه ماضی کښې دنورو ختیځو لهجو غوندې (لاړ) وایی چه داصورت بیا په لویدیځه لهجه کښی (ولاړ) ویل کیږی .

باید ووایو چه ډېر لویدیز غلجیان‌کندهاری پښتووایی.

یوسف زایی لهجه دنورو لهجونه په دې کښې امتیاز لری‌چه دوی (ږ) کټ مټ د (ګ) غوندی وایی او «ښ» عیناً دساده (خ) په شان تلفظ کوی، د (څ) توری د «س» غوندې وایی لکه (څوك) چه دوی یې (سوك) وایی. همدا راز «ځ» په ساده (ز) بدلوی او (ژ) په «ج» بدلوی لکه «ژرنده» چه په دې لهجه کښې جرنده ویل کیږی .

د (ته) لاحقه د (له) غوندی وایی، مثلا د «ماته»په ځای (ماله) وایی، د (په) ادات په دې لهجـه کښې د «پا» غوندی ویل کیږی او د (به) مشهوره علامه د (با) غوندې وایی لکه (خپل پلارته با «به» ورشم) (۱) .

په دې لهجه کښې ډېر آثار لیکل شوی‌دی اوډېرادبیات

---

(۱) دلهجو ددغه اختلاف سره سره بیاهم په لیك دود کښې مهم فرق نشته او (په) او (به) په همدغه متحد معیاری شکل لیکل کیږی .

لری. داپریدیو لهجه یوه له هغو لهجو نه ده چه دختیځو لهجو په منځ کښی پوره بیلوالی لری، د (پلار)په ځای (پلور) وایی، د (ګار) پ‍ه ځای (ګور) استعمالوی، د «لاس» په ځای «لوس» وایی، د «درته» او (ورته) ضمیرونه دوی (دېرته) او (ویرته) وایی، دظرف کلمه (دلته) د «دېلته» غوندې تلفظ‌ګوی اوخصوصاً ډېر ښکاره توپیر په دغو راتلونکو ضمیرونوګښې لیدل کیږی: د (زما) په ځای ددوی په لهجه کښې (اېما) ویل کیږی، د (ستا) په ځای (اېتو) ویل کیږی، «دهغه» په ځای پکښې (ایغه) وایی اود (دهغوی) په ځای اېغو ویل کیږی.

دبنګښ لهجه دپښتونستان په لویدیز کښې ویل‌کیږی، ددې لهجې دخصوصیاتو نه د(خلیل مومندو غوندې) دماضی فعل دغایب په صیغه ګښې د «و» دتوری زیاتوالی دی مګر دخلیلو په لهجه کښې د «و» توری ضرور زیاتیږی اوپه دې لهجه کښې ضروری امر نه دی کله پکښې خفی «ه» هم د «و» په ځای راځی لکه د(ورسید) په ځای دوی ورسیدو یاورسیده وایی، په دې لهجه کښی «ښ» د (س) غوندی ویل کیږی‌او(ځ)

ورکښې د «ز» غوندې ده، داهم باید وویل شی چه دفعل حال دغایب صیغه یعنی (کوی) په دې لهجه کښې (کـی) غوندې ویل کیږی، داهم امکان لری چه دالهجه دخلیل مومندودلهجی یوجز وګڼل شی .

په لویدیز کښې ترټولو زیاته خپره لهجه دورانۍ لهجه ده، ددې لهجی ستر خصوصیت په افعالو پـورې د (است) لاحقه ده ـ (تاسیولاړ است، تاسیوایاست)، په ماضی فعل کښې داسی ویل کیږی:

(ورسیدی، څواب یې ورکی.)

د (پر) ادات دلویدیزی لهجی له خصوصیاتو نه دی ، وګوریٔ چه ګـل پاچا الفت د (پـر) دادات په بـاره کښې څه لیکی :

(که څه هم (پر) او «په» غیر مهمې کلمی ښکاری مګـر دادبی شکل په ببلوالی کښې ددوی اهمیت ډېر لوی دی.)

په دورانۍ لهجه کښې د (کړل) دمصدر نـه لنډ شکل ډېر استعمالیږی مثلا (راکه!) بې (ړ) ویل کیږی، د «شول»

مصدر د «سول» غوندی ویل کیږی (راسه!) وایی .

ددې لهجې دمتنونو نمونې محمدگل نوری په دوه ټوکه (ملي هنداره) کښې راوړی دی چه په کابل کښې دپښتوټولنې له خوا چاپ شوې ده، ددې دوه ټوکو ټول مطالب قصې اوافسانې دی مگرله بده مرغه‌چه عربی‌توری دلهجوخصوصیت نه شی څرگندولی .

دختکو لهجه یوه مهمه لهجه ده ځکه دخوشحال خان نه نیولی ترزمونږ دزمانې پورې دغه قوم ډېر اوښه لیکوال لری، د (ورته) ضمیر په دغه لهجه کښی د (وېرته) غوندې ادا کیږی، په دې لهجه کښی‌هم «ښ» په «س» او «ږ»په ساده (ز) بدلیږی مگر نه دټل دپاره، شخصی ضمیر (زه) د «زې» غوندی او «ته» د «تې» غوندې ویل کیږی، دختکو لهجی‌سره بنوڅی لهجه ملگرې کیږی .

دکاکړو لهجه له بده مرغه تراوسه پوری نه ده څېړل شوې، ددې لهجی دخصوصیاتو نه یودادی چه مجهول (و) په معروف (و) سره بدلوی لکه (تورې سترگې) چه دوی یې په معروف «و» سره وایی .

دمروتو لهجه هم پوره نه ده ـ مطالعه شوې .

وزیرستانی لهجه دښنو له کبله یوه مهمه لهجه ده، دالهجه په ختیز گروپ کښی داپریدیودلهجی سره سرخوری، په دې لهجه کښې معروف (و) په معروفه (ی) بدلیږی لکه (مسود) چه دوی یې (مسید) وایی اومجهول «و» ورکښی په مجهوله «ې» اوړی لکه «مور» چه دوی یی «مېر» وایی یاخلور چه دوی یې خلوېر وایی، د (کښې) لا حقه د (کشی) غوندی وایی چه دالاحقه په ختیزې لهجی کښې د (کې) غوندی اوپه لویدیزی کښې د . کی په معروفه «ی» ویل کیږی .

دوزیرو سره دنـورو پښتنو راشه درشه څـه گرانـه غوندې ده لکه چه دې کارته (لوریمر) چه خپل منوگراف یې دوزیری لهجی په باره کښې لیکلی دی اشاره کړې ده. (۱)

---

(۱) څه رنگه چه دنورو پښتنو راشه درشه وزیرو سره لږه ده نوددوی لهجه نگه پاتی شوې ده اونورو لهجووربانَدی تاثیر نه دی کړی اوهمدا وجه ده چه وزیـری لهجه دنـورو پښتنو دپاره څه ناآشنا غوندې ده . «مترجم» .

نوموړی لیکی: «تقریباً دهر کلی لهجه د بل کلی د لهجی نه بېله ده، تردې چه دالهجه دومره ګډه وډه ده چه کله کله یوه کلمه هماغه یوسړی په بېل بېل ډول وایی مګر سره ددې توپیره بیاهم دوه وزیریان یوتربله سره په آزاد ډول خبری اومفاهمه کولی شی ... وزیری لهجه په صرف، په لغاتو اوحتی‌په اصطلاح ګانو او عباراتو کښې په پوره اندازه سره دهغی لهجی نه چه دکوهاټ اوپېښور په سرحدونو کښی ویل کیږی توپیر اوبېلتون لری. هغه چیری دشمالی ځایونو سړی دوزیری سره چه دواړه ګرځنده خلك نه وی دلومړی ځل دپاره یوځای شی نوپه تکلیف سره به یودبل په خبرو پوه شی اودا امکا ن هم شته چه په ځینو شیانو سره ونه پوهیږی مګر دومره خبره شته چه دا دواړه ډېر ژریودبل ژبه زده کولی شی خومانه دامعلومات نشته چه ګوندی دبلی سیمی کوم پښتون به وزیری لهجه زده کړی وی اوپه هغی به ګړیږی» .

تراوسه پورې تقریباً د ځاځیو، ځدرانو اومنګلوپه‌لهجه

کبنې کوم معلومات نه ؤو مگر په ۱۹٦۱ کال کبنې د کـابل مجلې په (۵۰۱) گنې کبنې دلوه‌ړی ځل دپاره یوه اوږده‌مقاله دمحمدصدیق روهی په قلم (دخوست محلی لهجې) چاپ‌شوه، ددې مقالې نـه معلومیږی چه دا لهجه پـه (واویـز) گـروپ ورگډیږی یعنی الف پکښې په (و) بدلیږی لکه (کتاب) چـه دوی‌یی (کتوب) وایی او (لاړ) په لوړ تلفظ کوی. برسېره په دې ددې لهجې خلك مجهول (و) په مجهوله (ې) بدلوی لـکه «گوره» چه دوی یی (گېره) وایی اومعروف (و) په‌معروفه «ی» بدلوی لکه (درومی) چه دوی یی (دریمی) اداکوی یالکه «نوم» چه دوی یی «نیم» وایی (۱) .

---

(۱) دښاغلی اسلانوف دغه مقاله یوه درنه علمی مقاله ده اوپه لهجو کښې یې زیات لټون کړی دی.که څه هم‌په‌ځینو مثالونو کښې ورسره موږ اختلاف لرو مثلا دخوست‌په‌لهجه کښې پـه (و) باندی دالف او په (ی) بـاندی د «و» بدلونـه دوزیرستان او اپـریدو دلهجو مهـم امتیاز دی چه دخوست لهجه هم دهغو تابع ده اوکوم ځانله اختصاص نه لری .
(رشتین)

دتهـولو پښتنو دلهجو نه وانیځی لـهجه زیات ښلتون
لري تر دې چه مار گنستهرن لیکی چــه دالهجه امـکان لر ی
چه یوه بله مخصوصه ژبه وی .

په ۱۷٤۷، ع کال کښې چه د کـندهار ښار دافغانستان
پایتخت شو له هماغه وخت نه داتلسمی پیړی ترآخره پوری
دتهولو جنوب لویدیزو پښتنو دپاره کلتوری او اقتصادی مرکز
وگرځید ، دورانی لهجه په دغه وخت کښی قدم په قدم وسیعه
اوپراخه شوه؛ دقومی لهجی نه یــې دتهول کـندهار د خاورې
لهجی ته یې ارتقا وکړه .

احمدشاه بابا دکندهار په ښار کښی قومونوته په بیلوبیلو
کندیو کښی ځایونه ورکړل (مثلا ترنن ورځی پوری دانــوم
شته دبامیزو کوځه) .

دتهول ښار لهجه دورانی لهجه شوه په کومه چه په خپله
احمدشاه بابا گړید، دبرو لویدیزو غلجیانو کندهاری لهجه
ومنله ، مثلا هغه لومړی پښتو درسی کـتابونه چه مـولوی
صالح محمدخان چه په خپله غلجی دی لیکلی دی هغه په کند هاری

(دورانی) لهجه دی لکه چه دا مطلب په خپله مولف دلومړی
کتاب په سریزه کښې څرګند کړی دی مګر اوس په افغانستان
کښې په زیاته اندازه غلجیی لهجې هم پرمختګ کړی دی
اواستعمال یې ډېردی، ددی خبرې دلیل دانه دی چه ګوندې
ډېر لیکوال او ژورنالیستان غلجۍ لهجه لیکی اوددې لهجې
څښتنان دی بلکه دلیل یې دادی چه پایتخت (کابل) په داسې
سیمه کښې پروت دی چه شاوخوا ورنه زیات غلجی قومونه
پراته دی اوپه خپله په ښار کښې هم ډېر اوسیږی .

د یوه ادبی فورم په جوړیدنه کښې د دواړو لهجو
دخصوصیاتو یوځای کېدل یوضروری امر دی اودادی مونږ
وینوچه ختیز پښتانه د (یـیء) په ځای (یاست) او د «په»
ادات په ځای «پر» وایی او همداسې نور . دلویدیزی پښتو
خصوصیات اوس په ختیزی کښې رواج لری اوله بلی خوا
لویدیز پښتانه هم دختیزی لهجی دخصوصیاتو نه استفاده
کوی مثلا د (ښخه) په ځای د (نه) لاحقه استعمالوی .

باید وویل شي چه دلویدیزی ادبی پښتو اساس‌دورانی لهجه ده لکه چه دختیزی ادبی پښتو اساس پېښوری لهجه ده .

د صالح محمد خان درسی کتابونه، دپنزل گرامر اودشوروی افغان پیژندونکی لیبیدیف گرامر لویدیزه لهجه معرفی کوی اودبدیعی نثر نمونی یې دبېنوا، زمریالی اونورو په آثارو کښې دی او دقاضی رحیم الله خان دوه کتابونه دختیزی پښتو دپاره خدمت کوی اود بدیعی نثر نمونی یې دمنشی احمدجان اونورو په آثارو کښې لیدل کیږی .

افغان ملت دخپلو خاصو تاریخی شرطونو له مخه جوړ شوی دی، مونږ په څرگند ډول نه شوویلای چه د (پښتون اوپښتو) نومونه کله پیدا شوی دی خو هغه‌یادداشتونه چه دلومړی څل دپاره زمونږ گوتوته راغلی دی اوددې قوم یادونی پکښې شوی دی هغه د شپږمې عیسوی پېړۍ سرحدته رسیږی .

دشپاړسمی پېړۍ‌په کتابونو اوآثاروکښې د(پښتونخوا)

ذکر ډېر راغلی دی، پښتونخوا دپښتنو سیمې یا هیواد تــه وایی، نورو ملتونو ټولو پښتنوته (افغان) وایه او اوس هــم افغان ورته وایی .

دپښتنو تاریخ اودژوند کارنامې‌یې په لومړیو اومنځنیو پېړیو کښې په کافی اندازه سره نه دی څېړل‌شوی، شوروی پوهانو په دې نژدی وختونو کښې دپښتون ملت دجــوړېدو مسایل ترکتنې لاندې نیولی دی اودوی دتــاریخی اړخونــو په څېړنه مشغول دی .

د دوه (انګلو ـ افغان) جــګړو په نتیجه کښې پښتون ملت ۱۹ پېړۍ په آخر کښې ټوټې اوپه دوه برخوووېشل‌شو، برسېره په دې له ډېری مودې څخه قبایــلی فــرق‌اوبیلوالی منځ‌ته راغی چه بیا په تدریج سره دوی په عمومی اقتصادی پرمختګ کښی ورګډ شول مګر دغه پرمختګ داستعمارچیانو دېرله پسی حملو په اثر وځنډېد، د دریاب د تجارتــی لاری بندیز دپښتنو په اقتصادی انکشاف ناوړه اثــر وکــړ اوهم دپښتنو په‌خاوره انګلیسی سیــا ســت دغــه نــو مــو ړ ی پرمختګ ته لوی تاوان ورساوه .

دغو پورتنیو علتونو لکه چه دپښتنو اقتصادي پرمختګ اوقومی جوړښت خراب کړ دغه شان يـې ددوی دملی ژبـې جوړېدنه هم ويجاړه کړه .

دېرې پېړی د پښتنو دسيمې دولتی ژبـه فارسی وه، ددې ژبې رول هغه وخت ډېر زيات شو چه د١٨ پېړی په آخر کښې دافغانستان پايتخت دکندهار نه کـابل ته رانقل شو مګر دومره خبره ده چه لاپه هماغه وخت کښې داسې سببونه موجود ووچه دملی ژبې (پښتو) دجوړښت سره يـې کـومك کـاوه .

په دولسمی پېړی کښې پښتو زيات ادبيات لرل چـه توری او حروف يې د عر بـی او د خـوارزم د مـړې ژبـې نه مخالف وو .

دپښتنو دفولکلور ډېرښت اودعشقی شعرونو زياتوالی لا اويا کاله وړاندې ډارمستېتر ياد کړی اوستايلی دی .

داوه لسمې پېړی. دپښتو دادب تاريـخ مونږ تـه داسې نوميالی اووتلی شخصيت را په ګوته کوی لکه خوشحال‌خان

ختټک، دی یوازې شاعر نهٔ بلکه جګړن هـم ؤ، دی دپښتنو دیووالی اواتحاد سخت طرفدارؤ، دده آرزو یـوقرن وروسته احمدشاه بابا پوره کړه، احمدشاه بابا پښتانه قبـایل سره یوکړل اوپه ۱۷٤۷ کـال کښې یې د پښتنو دولت منځ تـه راوویست او قبایلی تفرقوتـه یې خـاتمه ورکړه، احمدشاه دشعر په نړۍ کښې دخوشحال خان تابع اوپیرو دی .

پښتو ادب په شپاړسم او اوه لسم قـرن کښېپـه مخصوص ډول سره وده اوپرمختګ وکړ ، ددې انکشاف یـوه بـرخه دروښانیانو په نهضت اوحرکت پوری اړه لری، ورپسیداسی شاعران لکه خوشحال خان اورحمان منځته راغلل چه ددوی د آثارو مننه ترنن ورځـی پـوری په پـرله پسی ډول سره دشاعرانو له خوا کیږی .

دشپاړسمی نه تراتلسمی پیړۍ پورې دپښتو ادبی ژبه باید چه غور سره وپلټل شی اودمختلفو اړخونو څیړنه یـې ضروری ده. اوهم یې متنونه چه په عربی خط لیکل شوی دی اوربدلوته اړدی، خصوصاً بیا د (خیرالبیان) هغه خطیکتاب

چه دوهم ځـل مونـدل شوی دی او دهغـه وخت مخصوص دایرةالمعارف دخوشحال خان (دستار نامه) بیا پوره کـتنه غواړی که څه هم دستار نامه نسبتاً په ساده او آسانه ژبـه لیکل شوی ده .

دهغه وخت ادب داسی شاهدی ورکوی: لـومړی داچه دهغه‌وخت‌دلهجوتوپیرلږ څرگند شـوی دی او دوهـم دا چـه دغه توپیر دقومونـو په مـنځ کښې د کـلتوری مبادلی مخه نه ده نیولې .

دشپاړسـم او اتلسم قـرن دادبی پښتـو (تحـر یـری) څېړنه اوپلټنه باید دیوې دلې پښتنو پوهانو له خواپه تدریج سره عملی شی، دهرپخوانی لیکوال دکلام لغوی اوگـرامری خصوصیات په مفصل ډول سره تجزیه اووخیړل شی، داکار شروع شوی دی لکه دخوشحال خان خټك دکلام دگـرامری خصوصیاتو په باره کښې دلومړی ځل دپاره یوه مقاله په‌کابل مجله کښې نشر شوه. ښایی چه دغه قیمتی کـار ژر تر ژره سرته ورسیږی .

داوه لسمی پېړۍ نه راپــه دې خــوا د ختیزو پښتنو تجارتی او کلتوری مرکز پېښور په خپل انکشاف شروع وکړه اودلویدیزو پښتنو اقتصادی، سیاسی اوکلتوری مرکزکندهار له اتلسمی پېړۍ څخه په خپل پر مختګ پیل وکړ، دکندهار دښار اوسیدونکی اساسا دورانی دی اوپه پښتو ګړیزی، دنورو قومونو نمایندګانچه دوی سره راشه اودرشه لری هغوی‌هم ددورانۍ لهجی خصوصیات استعمالوی .

باید وویل شی چه لویدیز غلجیان‌مثلاخټک‌هم کندهارۍ پښتو وایی لکه چه ځینی پوونده غلجیان دالهجه وایی .

په اتلسم قرن کښې په دورانی حــکو مت کښې پښتو په اردو اوعسکری مرکزونو کښی حکمرانی لرلــه، څه موده پخوا چه په پېښور کښې داحمدشاه دقضایی چارو دلاسی‌خط کتاب ومونډل شو هغه په پښتو اوپه کندهارۍ لهجه ؤ (۱).

تقریباً دیوې پېړۍ په موده کښې (داتــلسمی آخر اود

---

(۱) ښایی چه دده مطلب احمدشاهی فتاوای وی .

نونسمی سر) دپښتو ادبی آثارو ماتی وکړه مګـر فولـکلور اوعشقی اشعارويې ادامه درلوده .

دنو نسمی پيړۍ په دوهمی نيمايـی پـه پيښـو ر کښې پښتو ادبيات ببرته راژوندی شول، ددې ادبياتو دانـکشاف سره په هند کښې دليتوګرافۍ ددستـګاه پيدا کيدلو زيات کومك وکړ .

دشلم قرن په اوايلو کښې په افغانستان کښې دمورنۍ ژبی پښتو سره علاقه قوی شوه، داعلاقه دپښتنو دملیویښتيا اوبيدارۍ سره مستقيمه رابطه لری. دپښتنو ددېملی ويښتيا اوحرکت يوشاهد دادی چه دوی هغه تللی خپلواکـی ببرته لاس ته راوسته اودننه پـه هېـواد کښې يې يولړ اصلاحات وکـړل .

په ۱۹۰۳ ع کـال په کـابل کښې دلـومړی ځل دپاره يومنځنی مکتب تاسيس شو چه دملی منورينو په راپيداکولو کښې يې کومك وکړ .

په سراج الاخبار کښې چـه ديومشهور پوهاند افغان

محمود طرزی ترکتنی لاندې نشرېده دپښتو ډېر مواد پکښې نشریدل .

په ۱۹۱٦ کال په کابل کښې دپښتو لومړی درسی کتاب په لویدیزه لهجه دمولوی صالح محمد خان له خوا نه چاپ شو .

په ۱۹۱۹ کال کښې چه پښتنو خپلواکی لاس ته راوسته نودې کار دمملکت دانکشاف دپاره عموماً اودکلتوری چارو دپرمختګ دپاره خصوصاً ښه مناسب شرطونه برابر کړل اوهمیې دملی ژبی پښتو سره علاقه قوی کړه .

له دغه وخت نه راپه دې پلو دمکتبونوشمېر مخ پرزیاتیدو دی، درسمی معلوماتو له مخی په افغانستان کښې په ۱۹۴۱–۱۹۴۲ کلونو کښې ۳۳۱ ابتدایی اومنځنی مکتبونه موجودؤو چه په هغوکښې څلور شپیتو زرو شاګردانو تحصیل کاوه اوپه ۱۹٦۰ – ۱۹٦۱ کلونو کښې ۱۰۵۵ مکتبونه جوړ شول چه دشاګردانو شمیریې ۱٦۵۵٦۹ ته رسید .

په ۱۹۳۱ کال په افغانستان کښې (دکابل پوهنتون)

جوړ شو ، په مملکت کښې دا لومړی ځل دی چې پښتو ژبه په رسمي ډول څرګنده شوه او د پښتو د پوهنتون

ګنډل کیږي .

دخپلواکۍ دګټلو څخه وروسته په پښتو ژبه یولړ

اخبارونه اومجلې راووتلې .

په کابل، کندهاراوجلال آبادکښې دپښتو درسي کتابونه

چاپېدل، دخپلواکۍ دجنګ په وخت کښې په ۱۹۱۹کال کښې

ډېرو پښتنو په اخبارونو کښې پښتو اشعار چاپول اویوچټک

حرکت روانؤ. د (اعلیحضرت) محمد نادرشاه دپادشاهۍ

په وخت کښې دپښتو ژبې تعمیم اوانکشاف د پاره ځینې

موسسې جوړې شوې اودا اقدام څکه وشو چه پښتو ددولتي

ژبې په حیث پیژندل کیده. ددغې ژبې د انکشاف ضرورت

اوحتمي پرمختګ داعلیحضرت محمدظاهرشاه ددورې په دولتي

پروګرام کښې په ۱۹۴۳ کال کښې شامل شو، په دغه کال

په کندهار کښې (پښتو انجمن) جوړ شو ددغه انجمن له خوا

پښتو مجله خپریدله اوهم یې دوه ټوکه پښتو خود آموزه

دفارسي ژبو دپاره چاپ کړل .

په ۱۹۳۶ کال کښې پښتو ددولتی اورسمی ژبې‌په‌حیث اعلان شوه، دپادشاه په فرمان کښې ټول حکومتی‌کسان‌دپښتو په زده کړه مکلف شول اودپښتو رواجېدل په دولتی دایـرو کښې دفـارسی سره یو ځـای ضروری وښودل شو. پښتو قدم په قدم سره دلیکنې په کارونو او رسمی ځایو نـو کښې عاموالی پیدا کړ، په ټولو مکتبونو کښې دپښتو ژبې تدریس جاری شو اوپه ټولو وزارتونو اوموسساتوکښې دپښتورسمی کورسونه جوړ شول چه وظیفه یې ددغی ژبې پراختیااودرسی ښودنه ده .

په ۱۹۳۷ کال کښې دکندهـار اود کـابل پښتو ادبی انجمنونه سره یوځای شول اوپښتو ټولنه ورڅخه جوړه‌شوه، دپښتو ټولنې وظیفه اوهدف خلکوته پښتو ورزده کول،پښتو عامول اوپښتو ادبیاتوته انکشاف ورکول دی .

له ۱۹۳۶ کال څخه راهیسی یولړ اخبارونه یوازې پـه پښتو ژبه چاپیږی اوهغه خپرونې چه په فارسی ژبه دی هلته هم دپښتو یوه برخه شته .

له ۱۹٤۰ کال څخه راهیسی ادبی‌اوبدیعی (کابل مجله) په پښتو نشریږی دامجله دپښتو اکاډیمی ارګان دی، دې‌مجلی دپښتو لیکوالو اوددوی دکارونو په یووالی اورا ټولولو کښې ډیر مهم رول لوبولی دی او لوبوی یې.

له ۱۹٤۳ کال‌څخه راهیسی دکابل راډیوپه خپل‌فعالیت شروع کړی ده چه په پښتو اوفارسی نشریات کوی.

په ۱۹٤٤ کال کښې دکابل په پوهنتون‌کښې دادبیاتوفاکولته پرانستل شوه، دغې فاکولتی ډېر ادیبان اوپوهان منځ ته راوویستل .

له ۱۹٤۹ کال نه راهیسی په پښتو اوفارسی په ډېرو ټوکونو کښې افغان دایرةالمعارف (آریانا) چاپیږی.

دمطبعی دکارونو انکشاف او پرمختګ ته ډیره توجه شوی ده، په مرکزی برخو کښې په تدریج سره لیتوګرافی چاری په تیپو ګرافی بدلې شوې چه‌په مطبوعاتی‌کارونو کښې تیزی پیداشی اودکتابونو اونورو نشریاتو اندازه زیاته شی.

په عمومی ډول‌سره دمملکت دتیزاقتصادی اوکلتوری‌پرمختګ

له کبله په دې شلو کلونو کښې‌یوه معلومه نتیجه دافغان‌ملت لاس ته ورغلې ده .

له ۱۹۳۷ کال څخه راپه دې خوا پښتو ادب یوښکـاره اومحسوس موفقیت اوکـامیابی تـه رسیدلی دی، د اشعارو دانکشاف سره دنثری نوعی انکشاف اوپرمختګ هم روان‌دی، قصی په‌کښې پیداشوې، نکلونه اوافسانی په‌کښې‌لیکل‌کیږی اوپه دې وروستیو کلونو کښې دلوړی څـل دپاره دپښتنو لیکوالو رمانونه دنړی مخ‌ته راووتل ډرامه نویسی په کښې منځ تـه راغـلـه او پـه پوره انـدازه سره پښتانه لیـکوال پیدا شول .

دښوونځیو انکشاف، دراډیو نشریاتو اودډرامو لیکلو دادبی ژبې او داولسی لهجو ترمنځ تناسب ټینګ‌کړی دی .

افغانی لیکوالو اوعالمانو څوځلی دادبی ژبی اودپښتو دلهجو دتناسب په باره‌کښې غونډی سره‌کړی اودامسایل‌یې منځ‌ته رااچولی دی، په دې موضوع کښې نوی‌کار په ۱۹٦۱ کال کښې دکابل مجلی په ٤۹۲ ګڼی کښې د (معیاری‌پښتو)

ترعنوان لاندی مقالــه ده، په دې مقالــه کښې ویل شوی دی «چه دټولو نه لوړی باید دادبیاتو اصل منبع وپلټواوزده یې کړوچه هغه دملت ژبه ده، باید په پــوره معنی سره دپښتو لهجې زده کړو اوله هغو څخه یوه معیاری لهجه غوره کړو».

دټېرو شپوونځیودجوړېدو،دراډیو دنشریاتو اوپه عمومی ډول سره دخلکو دراشه او درشه له برکته دادبی ژبې اولهجو په منځ کښې اشتراك سره قوی شوی دی مګر دلته داهم باید ووایو اوپوه شوچه کــومه محاوره چه پــه وړو کتوب کښې زده شوی ده هغه په ټولــه معنی سره ساتلــی پاته شوی ده اوعادات نه ځی دمثال په ډول داسی لیکوال او دپــښتو ژبــی ادیب لکه ګل پاچا الفت په محاوره کښې «کیی» وا یې او پــه لیك کښې بیا ددې کلمی ادبی شکل «کوی» لیکی :

په ۱۹٤۲ په کابل کښې دپښتنو لیکوالو اوپوهانو یوه جرګه جوړه شوه دوی تصمیم نیولی ؤ چه یو معلوم معیارمنځ ته راولې‌او دلیك دوه‌قواعد آسان‌او ښه کړی.دوی کوښښ‌وکړ اودمفرد مذکر ـ غایب د پاره یې چه مختلف شکلــونه لــری

يوشكل انتخاب كړ اونوريې پرېښودل مثلا د (ليدل) دمصدر
نه (وليد) شكل انتخاب شو او دخليل موmندو لهجه (و ليدو
اودكندهار لهجه (وليدى) په ځاى پاتى شوې، مگر دجمعى
مخاطبى خاتمى (است) او (يىء) مساوى انتخاب شوى او په
ليكلو كښې دواړه صورته روا دى لكه (پښتو واياست، پښتو
وايىء). د ١٩٤٨ كال په اگست كښې همدا راز يوه بله‌جرگه
جوړه شوه، داخل په‌كښې پېښورى ليكوال هم شامل وو،ددې
جرگى غرض اوهدف داؤچه د دواړو لهجو نژديوالى سره
راولى .

دريمه جرگه د ١٩٥٨ كال داگست په مياشت كښې
په كابل كښې وشوه، داخل‌دجرگى موضوع ليك‌دوداوگرامرى
مسايل وو، داپيره په دې جرگى‌كښې په خپله دپېښور دپښتو
اكاډيمى مشرهم گډون كړىؤ، دجرگى دتصميم په اساس
په يولړ ځايونو كښې دختيزى پښتو شكل ته ترجيح وركړ
شوې ده، شك نشته چه افغانى ليكوال اوپوهان په دې باره
كښې د مشكلاتو سره مخامخ دى، يوه كلمه چه دوه يادرى

شکله ولری ښنگه بــه مشکل نــه وی مثلا (ورځ) او (روځ) (لمر) او (نور) اوداسی نور مثالونه درواخلــه، مــگر په دې کښې هم باید شك ونه شی چه افغانی ليکوال دې موضوع‌ته متوجه‌دی اوقدم په قدم به دامشکلات لری کړی اويوه متحده ادبی ژبه اومعياری پښتو به منځ ته راشي .

په ۱۹۵۲ ـ ۱۹۵٤ کــلونــو کښې پښتو ا کاډ يمــی (پښتو ټولنی) يو ستر قاموس پــه دوه جلــده کښې پښتو په فارسی چاپ کړ، په دې قاموس کښې دلــويديــز اوختيز دواړه لهجی راوړل شوی دی اود دواړو لهجــو خصوصيات ور کښې قيد شوی دی اوبيا په ۱۹۵٦ـ۱۹۵۸ کــلونو کښې بل ستر قاموس فارسی په پښتو دنوموړی اکــاډيمی له خوا نه چاپ شوچه دلهجو خصوصيات پکښی ځای شوی دی .

په اوسنی وخت کښې دکابل ښار دافغانــی ملی ژبــی په جوړيدو کښې مهم رول لوبــوی ځــکه په دې ښار کښی دپښتنو دمختلفو قبايلو خلك اوسيږی .

ډير لوی کار د هغه گــروپ په غــاړه دی چه نومونــه

اواصطلاحات وضع کوی. ددوی وظیفه داده چه دولتی، علمی اوتخنیکی اصطلاحات ږدی، دخارجي اواقتباسی کلماتوپه‌ځای پښتو اصطلاحات انتخابوی .

په دې شلو وروستیوکلونوکښې‌دوه ځلی دپردیولغاتونه دپښتو دسوچه والي دپاره کوښښ وشو،لومړی ځل‌داکوښښ ددوهم لوی جنګ په وخت کښېۇ اودوهم‌ځل تقریباً لس‌کاله وړاندی ۇ .

دژبې سوچه والي دپردیو هغو لغاتو نه چه معنی یې دعامو خلکو دپاره ښکاره نه وی یوطبیعی کار دی مګرکله‌کله داسی پیښیږی چه مثلا دعربی کلمی په ځـای دپښتو کلمی پیدا کېـدل سخت او مشکل شی . پــه دې مـوضوع کښې ګل پاچا الفت اصل حقیقت ته رسیدلی دی او داموضوع یې حل کړې ده، دی لیکی :

(ځینی وایی پښتو بـاید سوچه کـړو . پـردی لغات ترې نـه وبـاسو او یوټـکی فارسی یاعربی په کښې پـری نـږدو .
دانظریه په ډېر افراط بناده اوداکار کیدونکی نه دی، په

دنیاکښې داسې ژبه نشته چه پردی لغات پــه کښې نــه وی اونیلی اوډیښی یې له نورو ژبو سره تـړلی نــه وی، جهان اوس دیو کور غوندی دی اودملتونوفرهنګی اواجتماعی‌تعلقات ورځ په ورځ زیاتیږی، اوس دهــرچاغږ دبل غــوږته رسیږی اوناآشنا آوازونه له یوبله آشنا کیږی، هره ژبه له بلی نــه څه اخلی اوڅه ورکوی، داولسونو دګډ ژوند سیاست په ژبو باندی هم تاثیر لری اوپردی لغتونه خپلیږی، هغه وخت چه هیوادونه یوله بله ډېرلری وو او اولسونه به یودبل په ژبه ښه نه پوهیدل بیاهم په ژبو کښې دخیل کــلمات موجــودوو اودلغاتو په نړی‌کښې معرب،مفرس، مفغن الفاظ پیداشوی‌وو، نواوس داڅنګه کیدای شی چه په پښتو ژبه کښې دې پردی لغات نه وی. هغه نوی معنی‌ګانی اونوی‌مفهومونه چه په‌جهان کښې اوس را پیداکیږی طبعاً پــه پښتو کښې نوم نــه لری اودانشی کیدای چه ټولوته دنوو اختراعاتو په شمول‌په پښتو ژبه کښې نوی نومونه پیدا کړو .

که څوك په دې فکر کښی وی چــه مونــږ دې له نورو

ژبونه څه نه اخلو او یوازی پښتو لغتونه دې‌استعمالـوو ددې

معنی داده چه خپله ژبه دې محدوده وساتو او خپل فرهنګ

دې په ډیرابتدایی حال پرېږدو، دافکر باید له مغزونه وباسو

او هیڅ کله داونه غواړو چه په پښتو کښې دې‌دخیل او مفغن

کلمات نه وی مګر ددې معنی دانه ده چه مونږ به‌دپښتو موجود

اومستعمل لغات غورزوواوپه ځای‌به یې‌پردی‌لغات بی‌ضرورته

خالی دتفنن دپاره راوړو، ځکه چه داکار ژبی‌ته زیان رسوی

بلکه ژبه دزمانې په تېریدو له منځه باسی ...) .

دپورته اوږدی وینانه داسی نتیجی په لاس راځی :

۱ــ دافغان ملی ژبې جوړښت اوانکشاف دخپلو خاصو

شرطونو لاندې منځ‌ته راغلی دی، یعنی په تېره زمانــه کښې

دځینی علتونو له کبله دغه دپښتو انکشاف سستۀ اویوعلت

یې داؤ چه دمملــکت اقتصادی وضعیت خراب ؤ، بل داچــه

دپښتنو قبایلو په منځ کښې دبی‌پروایی اوبیلوالی پخوانــی

عادات موجود ؤو، دریم داچه دنونسم قــرن پــه آخر کښې

استعمار پښتانه دوه ټوټې کړل او بل داچه یوازې دفارسي ژبې نه ددولتی ژبې په حیث استفاده کیده .

۲ـ په اوسنی وخت کښې د حکومت یولړ اقدامـاتو دبادشاه د ۱۹۳۶ کال فرمان چه پښتویې ددولتی ژبې په حیث اعلان کړی ده، دمملکت داقتصادی او کلتوری چارو پرمختګونو او دپښتنو بیداری ـ دې ټولو علتونو په کافی اندازه دپښتو رواجېدوته پراخې ورکړی ده .

۳ـ داقتصادی او کلتوری ګړندی جریان له کبله دپښتو ټولی لری اونژدې سیمی سره په تماس کښې شوی دی چـه دې کار په زیاته اندازه سره دپښتو ادبی ژبه او لهجې یـې یوتربله سره نژدې کړی دی .

دوهمه برخه

پښتو ادب

دافغانستان ادبیات دډېرو پېړیو په اوږدو کښې په دوه ژبو پښتو او فارسي مخ په وړاندې تللي دي اوپه دواړو ژبو کښې پخواني عنعني اوذخیرې لري .

پښتو ژبه ډېر وخت دولتی نه وه نوځکه یې دتحریری ادبیاتو دانکشاف په لارکښې ستر خنډ موجودؤ. هو! پښتو دفولکلور اوشفاهی آثارو له حیثه پوره غنی ده او تـراوسه پورې افغانی لیکوال او شاعران د دغه فولکلور نه استفـاده کـوی .

دنوی ادب اساس اوبنسټ دشلمې پېړۍ په سر کښې

کښېنود شو، دغه وخت په افغاني ځلمیانــو کښې اجتماعــی حرکت اونهضت پیدا شوی ؤ، ددغو افغاني ځلمیانو دحرکت مشر اوایدیالوګــک محمود طــرزیؤ (۱۸٦۷ ـ ۱۹۳۵)، دی یووتلی اجتماعی شخص،عالم اولیکوالؤاوددهنونو دروښانولو تبلیغیې دسراج الاخبار په پاڼوکښې کاوه .

محمود طرزی او همدارنګه دده شاګردانو اوهمکارانــو لکه غلام محیالدین افغان (۱۸۹۱ ـ ۱۹۲۱)، عبدالهادی داوی (۱۸۹۵)، صالحمحمد (۱۸۸۸ ـ ۱۹٦۰) او نورو دنوی فکر اوبیدارۍ اساس ایښی دئ، دوی غوښتل چه افغاني ټولنــه دجهاني کلتوری دترقۍ اودعلم اوپوهې دپرمختګ څخه خبره کړي، دوی دمعارف اوعلم خواته خلك رابلل، دملی حاکمیت دمفکورې طرفداری یې کوله اود افغانستان دپاره یې سیاسی خپلواکی غوښته .

دپښتو بدیعی اوهنری نثر په افغانستان کښی دشلمې پیړۍ پــه سر کښې راپیدا شو، ددغه نثر مــوسس مولوی صالح محمد ګنړل کیږیچه په ۱۹۱٦ کال‌کښی یې‌یوه‌مجموعه

(دپښتو لومړی کتاب) چاپ کـړه، دپښتو لومړیو نثرونــو تعلیمی اوتبلیغی رنګ لاره .

په ۱۹۱۹ کـال کښی سیاسي خپلواکـۍ او اقتصادی اوکلتوری اصلاحاتوله راتلونکی ادبسره چه دوختدغوښتنو سره سمؤ، پوره کومك وکړ .

په ۱۹۳۱ کال کښې دپښتو اوفارسی ادبیاتو دانکشاف په غرض په کابل کښې یوه ادبی ټولنه جوړه شوه، په ۱۹۳۲ کال په هرات کښی ادبیکلوپ پرانستلشو اویوکالوروسته په کندهار کښې دپښتو ادبی ټولنه جوړه شوه .

په ۱۹۳۶ کال کښې ددولت دمخصوص فرمان په اساس پښتو دافغانستان دولتی اورسمی ژبه شوه چهدې کار دژوند په ټولو اړخونو کښی دپښتو دعاموالی اوپراختیا سرهپهزیاته اندازه کومك وکړ، له دغه وخت نــه راهیسی پښتو ادبیات په تېزۍ سره مخ په وړاندی درومی، ډېرې قصیپکښې چاپ شوې چه اکثره یې عبرتی رنـګ لری او دژوند سره نژدې تماس لری .

دافغانستان اوسني ادب په هيواد کښې دليکوالو ملي ايدیالوژی څرګندوی،په دغه ادب کښېدوطني ميني،داستعمار دمخالفت اودفکرونو دروښانتيا سره سره ملي مفکوره هم موجوده ده .

په افغانستان کښې دادب تر ټولو خپره اوزياته نوعه اشعار دی اونثر دتشکيل اوجوړېدو په حال کښی دی،په نثر کښې مهم ځای قصو نيولی دی، همداراز منثور ادب وسعت پيداکړی دی اوپه دې وروستيو کلونو کښې اجتماعي نکلونو اودژوند داستانونو مهم ځای نيولی دی.

په اوسني ادب کښې مختلف بديعي اوهنری جريانات اوتمايلات موجود دی، له دې جملې نه په يوه جريان کښې کلاسيکي، رومانتيکي اورياليستيکي عناصر شامل دی، ددغه جريان نمايندګان هغه ډېر مشهور ليکوال اومنورين دی .

ددې وروستيو کلونو په ادب کښې په ښکاره ډول سره درياليزم او واقعيت بينۍ خواته تمايل ليدل کيږی.

خورا لوی اوسني ليکوال ادبیډګرته ديرش پنځهديرش

كاله وړاندی داخل شوی دی، ددوی دآثارو هدف دادی چـه دهیواد دمنځنیو پېړیو وروستهوالی اود ملاکی اغیزې لهمنځه یوسی او هم دپوره دیمو کراتیکـی ټولنی په شرطونو کښې دنوی ژوند آرزو لری .

دافغانستان داوسنی ادب لـه مشهورو لیـکوالو څخه عبدالرؤف بېنوا دی، دی شاعر ، لیکوال، ډرامه لیـکونکی، دفولکلور جمعه کوونکی ، دکلاسیکی اشعارو پلټو نـکی،ادب پیژندوکی اودتاریخی څېړنو مولف دی .

دده په آثاروکښې ترټولو مشهوراثر د(پریشانهافکارو) سلسله ده چه دشعر اومنثور شعر پـه لباس کښې منځ تـه راغلـی ده، داسلسله دافغانی مطبوعاتو په پاڼـو کښې پـه (۱۹٤۷ ـ ۱۹٤۹) کښې چاپېده اوهم په ۱۹۵۷ کال کښې په جلا ټول سره چاپ شوه .

په ۱۹٤۷ کال کښې دده یوه ډرامه (د کلورنځور) چاپ شوه، په ۱۹۵۸ کال کښې دده یوخوخوونکی ډرام(زوړ گناه گار) چاپ شو چه اوسنی افغانی ژونـد یې څرگنـداوه اوتنقیدی رنگ یې درلود .

دبینوا په نثری آثـاروکښې (دژړه خواله) هم شهرت لری چه په ۱۹۵۸ کال کښې چاپ شوی‌دی. بینوا په۱۹۱۳ع کال کښې زیږیدلی دی .

د اوسنی ادب بل لوی لیکوال گل‌پـاچا الفت دی .دی په مفکوره، زیباپسنـدی اوښایست خوښونـه کښې دبینوا سره ډیر نژدی دی، دی‌که له یوی خوا شاعردی له بلی‌خـوا زبردست لیکوال هم‌دی، دپښتو ادب په سبکونو اوتاریخ‌کښې دده آثار ډیر شهرت لری، په شعرکښې دده‌دری آثاره چاپ شوی دی (دپسرلی نغمی ـ ۱۹٤۱)، (غوره اشعار ـ ۱۹۵۵) او (دزړه وینا ۱۹٦۲) اوهم په نثرکښې ډیر تالیفات لری .

الفت ترټولو زیات دفلسفی اشعـارو خښتن دی، دده داشعارو په وروستی مجموعه (دزړه وینا) کښې یـوه نـوی موضوع نظرته راځی چه هغه دسولې آرزو اودملتونوپه منځ کښې ددوستی ټینگول دی. کـه څه هم دالفت شعر زیـات تخیلی اوتفکری دی مگر اساساً وطنی احساسات‌ښکاره‌کوی.

غوره نثرونـه چـه دلیریک آثـارو یوه وړه مجموعه ده

دمنثور ادب نوعې‌ته منسوبه ده، ددې مجموعی زیاته برخه دشرقی عنعنې په تمثیل لیکل شوی ده چه اوسنی موضوعات ورداخل شوی دی .

دالفت دآثـارو ممیزه داده چه زیات‌یې تنقیدی رنگـ اوهدف لری، دی د بی‌سوادۍ او ناپوهۍ پـه مـقابل کښې نشریات کوی اوداجتماعی بـې‌عدالتۍ اوبـې انصافۍ سره جگړه کوی .

دی په دی عقیده دی چه باید تنقید دهغوکونینو غوندې وی‌چه خوږ پوټکی لری. دالفت دتولد نیټه (۱۹۰۹) ده .

په اوسنی ادب کښې قیام‌الدین خادم هم ځرگند مقـام لری. دی‌هم لکه بینوا اوالفت یوازې شاعرنه دی بلکه لیکوال، ادب پیژندوکـی او بشر پیژندونکـی دی ، ده د خپل سفر مشاهدات (خوورځی په شمالی کښې) په ۱۹۴۱کال‌په اصلاح کښې په مسلسل ډول خپاره کړل، په دغومشاهداتو کښې په رښتیانی ډول سره افغانی ژوندتمثیل شوی‌دی، په هماغه کال دده یوه مجموعه (نوی ژوند) چاپ شوه، په دې مجموعې

کښې مضامین، منثور شعر او اشعار ځای شوی دی .

دده دآثارو وروستنۍ مجموعه (خیالی دنیا) په ۱۹۶۰ کال کښې چاپ شوې ده، دخادم په آثارو کښې دوطـن دوستۍ او فرهنـګی مو ضو عاتــو سره اجتماعــی مـوضوعات هم لیدل کیږی .

داوسنی ادب دمشـهورو لیکوالوپه ډله کښې صدیق الله رښتین هم دځرګند مقام خاوند دی.ده دخپلو آثاروپه لومړیو کلونو کښې په عشقی او وطنی اشعارو پیل وکړ مګروروستهٔ یې په زیاته اندازه وطنی اومحیطی موضوعاتوته مراجعه وکـړه اوقوی نثر لیکونکی وګرځید، په ۱۹۵۱ کال کښې ده دقطغن ولایت ته سفر وکړ اوخپل مشاهــدات اولیدنی یــې دسفر په خاطراتو (دقطغن لیدنه) کښې ثبت کړې، ددې خــاطراتو په وسیله دلومړی ځل دپاره په پښتو ادب کښې دکاریګرې طبقې ژوند ښودل شوی اوتمثیل شوی دی .

په ۱۹۵۵ کــال کښې رښتین یــوکــتاب (دهند سفر) چاپ کړ، په دې کتاب کښې ده دهندوستان اونژدی اومنځنی

ختيځ مشاهدات بيان کړی‌دی، دی‌دډیروآثارو څښتن‌دی،دده دتولد نیټه ۱۹۱۷ کال ده .

سیدشمس‌الدین مجروح اساساً دشاعر په حیث شهرت لري، دده اکثر اشعار په نشراتی خانګو کښې چاپ‌شوی‌دی. په ۱۹۵۸ کال کښې دده داشعارو یوه وړه مجموعه چاپ‌شوه چه اکثرويې فلسفي رنګک لاره، دمجروح پــه اشعارو کښې وطنی اوملی آهنګونه هم شته اوادبی خوايې پوره قوی‌ده .

ډیر شاعران چه په خپلو ژوندیو اشعاروکښې دپښتنو شجاعت اودخپل هیواد پخوانی افتخار ستایی اواستعمارچیان رټی‌منځ‌ته راغلل چه ددوی په منځ‌کښی ملی شاعر ملنګک‌جان وتلی دی (۱۹۱۹ ــ ۱۹۵۷)دده‌داشعارومجموعه (خوږی‌نغمی) په ۱۹۵۸ کال‌کښې چاپ شوه،ده په خپلو ویښوونکواشعارو کښې خپل ملت ستایلی دی، دپښتنو نارینتوب يې بیان‌کړی دی، ددوی اخلاق‌يې ستایلی‌دی، ددوی ذاتی کــلتوريې بيان کړی دی .

دوطن دوستۍ موضوع دځلمی لیکوال غلام‌غوث خیبری

په آثارو کښې هم تمثيل شوی ده. دده قصي اساساً هغه واقعات او پيښې څرګندوی چه د(انګلو ــ افغان) په جګړو پورې مربوطې دی .

(طوفان ــ ۱۹۵۴)، (دوينو داغونه ۱۹۵٦)، (داورلمبې ۱۹۵۷)، (د ريمه شپه ۱۹۵۸)، (دخيبر توفنګ داران۱۹۵۵) او (قهرمانان مړه کيږی ۱۹۵۸) دا پورته آثار خيبری ته منسوب دی. دده دتولد نيټه ۱۹۳۰ ده .

دمحمددين ژواك، سليمان لايق، محمدګلاب ننګرهاری اوعبدالله بختانی آثارهم په نوی ادب کښې څرګند ځای لری.

دژواك په يوه قصه کښې چه (دتــوان وروستی شپه) نوميږی ديوی بزګری کورنۍ تراژيدی تمثيل شوی ده .

دبزګرانو موضوع په څرګند ډول په افغانی ادب کښې روانه ده اودليکوالو په آثارو کښې يې يومهم ځای نيولی دی، ددې جريان ليکوال په رښتيا سره اوسنۍ افغانی ژوندابرسيره کوی اودرياليزم دانکشاف دپاره زمينه اوشرطونه برابروی، ددوی توجه ددهقان اوځمکوال شخړوته اوښتی ده، پــه دې

سلسله کښې نورمحمد تره‌کی په ۱۹۵۱ کال‌کښې دوه نثری آثار (دغویی لاندی) او (دادی خدمت) ولیکل،دده آثارددهقان اوبزګر ژوند ښکاره‌کوی،ده‌په ۱۹۵٦کال کښې د(درې‌خواړه)، (دصمد مور اوپلار)، (زماقسمت) او (دکورګټه دلاهورګټه‌ده) قصې ولیکلې اوهمېې په ۱۹۵۸کال کښې(دبزګر لور)اونورې قصې چاپ‌کړې. دتره‌کی‌مشهوراثر (دبنګ‌مسافری) نومیږی، دا اثردوه امتیازه لری‌یوداچه دژوند په مواردوپوره‌احاطه لری اوبل دمولف حالات ښه څرګندوی، مولف کوښښ کوی‌چه په ربښتیانی ډول سره دافغانستان دزحمت کشو اوبې‌وزلو خلکو ژوند ښکاره کړی .

ځلمی لیکوال ډیر ځله اخلاقی مسایلوته هم‌رجوع کوی، عشقی موضوع معمولا په خواخوږی. اوډیر حساس‌پلان‌کښې دبحث لاندې راځی، تقریباً ټولې‌قصې دمعتبری‌کورنی‌دپیغلی سره دغریب ځلمی تراژیدی اوغمناك عشق بیانوی .

عبدالرحمن پـژواك دډیرو اشعارو، ډرامو اونـاولونو مولف دی، داآثارېې په پښتو، فارسی اوانګلیسی ژبوباندی

دی، ترټولو زیات دده بدیعی هنر اواستادی په هغو ناولونو کښې ښکاره شوې‌ده چه اکثرې فولکلوری موضوعاتوړاندې کوی لکه (دبست شهزاده)،(رودابه اوزال) او(درې‌سره‌مین).

دده د (دخترکوچی) په نـاول کښې شاعرانه ښیګـڼې، دتشبیه‌ګانو اوتمثالونو ښه والی، په بلیغ ډول سره د ملـی رنګونو اظهار اودآهنګونو جوړښت په څرګندډول ځان‌ښکاره کوی، دغه ناول په انګلیسی، فرانسوی، روسی اوعربی ژبو ترجمه شوی دی اوبین‌الاقوامی نوم‌یې ګټلی دی .

دپژواك آثاردصوفیانه‌آهنګونونه‌هم خالی‌نه‌دی (وجدان).

دپژواك په آثارو کښې لوی ځای دوطن‌دوستۍ موضوع نیولی دی، لیکوال‌دغه موضوع په اساسی‌ډول سره‌په تاریخی مواردوکښې فیصله کـوی، دده دوه شعری ډرامـی (قرض) په فارسی ژبه او (کلمه داره روپۍ) په پښتودهیواد تاریخی سابقه راژوندۍ کوی .

دپژواك دتاریخی آثارو مخصوص صفت دادی چه مولف‌خپل فکر دواقعاتو اوپېښو ظاهری‌اړخ‌ته نه بلکه دقهرمانانوتاثراتو اوغم ګاللوته متوجه کوی .

دقهرمانانو روحیاتو اوداخلي نړۍته په ژوره توګه دورننوتلو آرزو دپژواك دټولو آثارو امتیاز دی، خصوصاً داآرزو دده په وروستنی مهم اوفیلسوفانه ناول (اواره)کښې په ښه شان ښکاره شوې ده، داناول په ډیروژبو ترجمه‌شوی دی اودافغانستان نه دباندې ډیر شهرت لری، داناول‌په زیاته اندازه سره دمولف بیوګرافی ده .

دپژواك لوی موفقیت دادی‌چه دی دحقیقی اوواقعی رمان جوړولو قدرت اوصفت لری مګر دده دناول قهرمان عام فهمه نه دی، داکوم سطحی قهرمان نه دی بلکه هغه سړی دی چه لوړ افکار اوعالی احساسات لری، دداسی تصنیف جوړول دافغانستان دادب په انکشاف کښې مهم ګام دی .

دپژواك نه علاوه دفارسی ژبې نورو اوسنیو لیکوالو محمدقدیر تره‌کی، سلجوقی، سهیل، رشتیا،کهزاد اونوروهم شهرت ګټلی دی .

په شوروی اتحاد کښې دافغانی ادب د آثارو ترجمې له ډیرو کلونو راهیسی په مستقل ډول سره چاپیږی، په

۱۹۵۵ کال کښې دوه مجموعې (افغاني اشعار) او (افغاني قصې) چاپ شوې دي، دانتخاباتو په مجموعه کښې (دآسیاشاعران) دبېنوا اونورو آثار معرفي شوي دي، په ۱۹۵۵ کال په تاشکند اودوشنبې کښې د اوسنیو افغاني لیکوالو آثار په ازبکي اوتاجکي ژبو چاپ شوي دي، په ۱۹۶۱ او ۱۹۶۲ کلونو کښې د افغاني قصو دوه مجموعې (زرغونه) او (پټ پهلوان) چاپ شوي دي، په ۱۹۶۲ کال کښې شوروي لوستونکي (دافغانستان دشاعرانو نظمونه) ترعنوان لاندې مجموعې سره آشنا شول برسیره په دې په ۱۹۵۹ کال کښې دماشومانو دپاره دافغاني قصو یوه مجموعه (ؤ، نه ؤ) نشر شوه، دالفت، بېنوا، بختاني او درشاد داشعارو ترجمې دشوروي مطبوعاتو په پاڼو کښې چاپ شوي دي .

یادونه : ددوهمې برخې په ترجمه کښې لــږ تغیرهــم پېښ شوی دی .

....

دښاغلی اسلانوف لنډه پېژندنه

دی دفلالوجي علومو ډاکټر اودشوروی اتحاد دعلومو

داکاډیمۍ غړی دی .

ده په کابل کښې په شوروی سفارت کښې یوه دوره

ماموریت هم کړی دی اوپښتویې په افغانستان کښې زده

کړې ده .

اسلانوف دلوی (پښتو روسی قاموس) مؤلف دی،

داقاموس پنځوس زره پښتو لغتونه لري‌چه په روسی ترجمه
شوی اوچاپ شوی دی .

ده دروښانیانو په دوره باندې یوه رساله‌هم لیکلی ده،

په دې اثرکښې دپیر روښان کارنامې، مجاهدی، دده کورنۍ

اوملگری، دده دکورنۍ ادبیات، دخیرالبیان دمتن خصوصیات

اوددغې سلسلې نور معلومات راغلی دی .

ښاغلی اسلانوف د (پښتنی فولکلور) نومې رسالې

مؤلف دی، دارساله دده دخوکلونو دزیار نتیجه ده، په دې

رساله کښې دپښتنو دملی اوشفاهی آثارو خصوصیت‌اومزیت

بیان شوی دی. داپه حقیقت‌کښې هغه فولکلور دی‌چه دپښتنو دژوندنه راوتلی دی .

ښاغلی اسلانوف دختیځ پوهانو په ډیرو کانګرسونـو کښې دپښتو ژبې په باره کښی معلومات وړاندې کړی‌دی .

دی په شوروی دوره کښې لومړی سړی دی‌چه دپښتو داستادی حیثیت یې موندلی دی. ده په شوروی کښې ډیرو ځوانانوته پښتو ورزده کړې ده .

دده په شاګردانو کښې دوریانکوف، لیبیدوف، ګیرس، پیغله لود میلا، اوپیغله کلینینا په پښتوکښې پـوره نوم او شهرت لری اودډیرو آثارو خاوندان دی .

ښاغلی اسلانوف دپښتو اوپښتو ادبیاتو په بـاره‌کښی ډیره مطالعه اوخیړنه کړې ده چه ترټولو لوی کاریې د(پښتو روسی لوی قاموس) دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

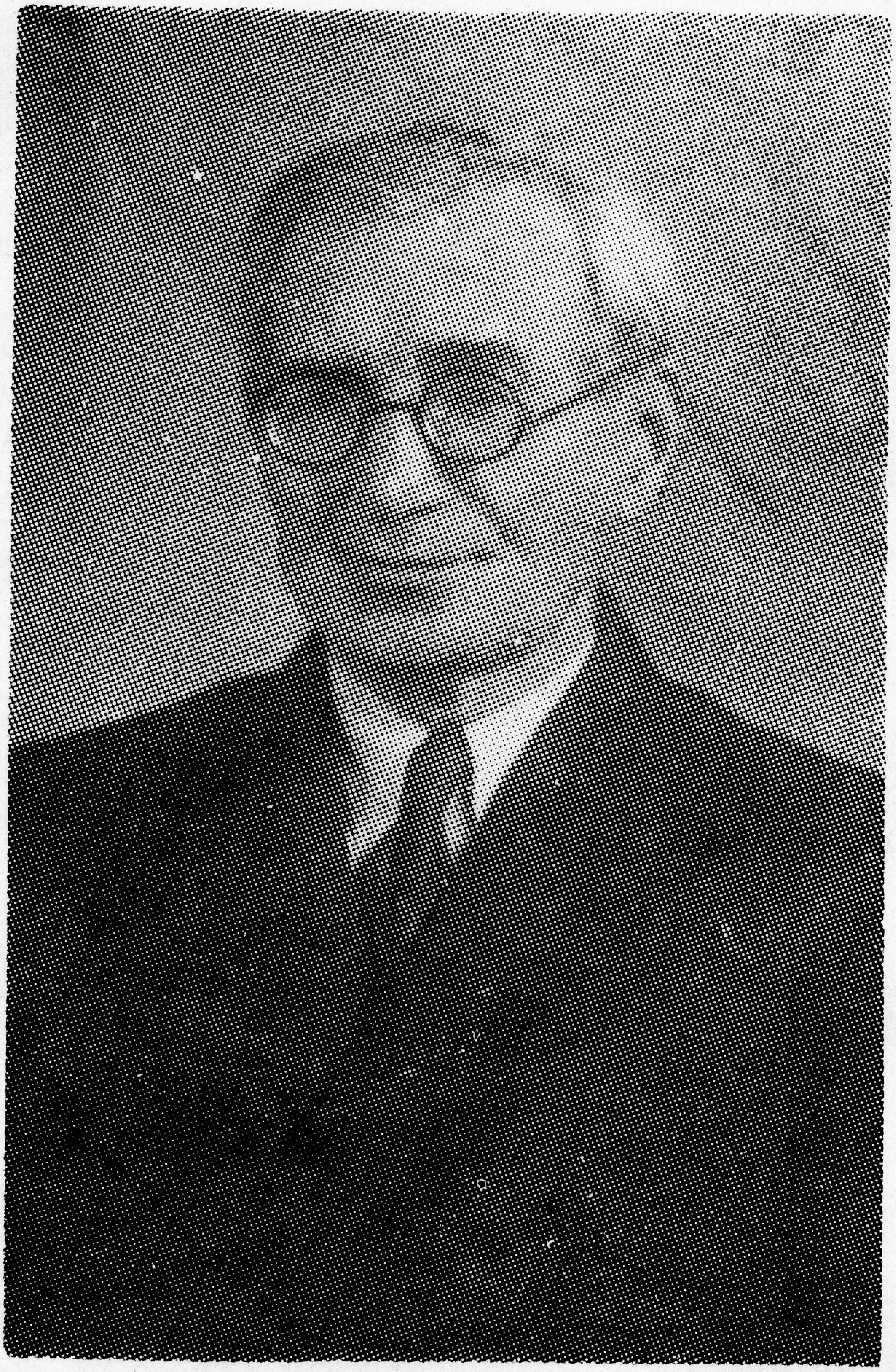

نباغلی اسلانوف

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمېرمن ګيراسيمووالنډه پېژندنه

میرمن ګراسیمووا دمسکو دعلومو داکاډیمۍ د آسیایي ملتونو په انستیتوت کښې کار کوي. دې میرمنې د ښاغلي ګیرس سره یوځای دستاژ دوره داستاد اسلانوف تر نظر لاندې تیره کړې ده .

الیوتینا ګراسیمووا دپښتو دختیځپیژندنيپه انستیتوت کښې مطالعه کوي، اویوزیات شمېر مقالې يې د افغاني ادب په شاوخوا کښې لیکلې اوخپرې کړې دي: لکه دپښتوا په اشعارو کښې دوطن پرستۍ موضوعات، په افغاني ادب‌کښې داجتماعي مساوات موضوع ، په پښتو ژبه کښې مشروطي جملې.دې‌میرمنې دهغه کتاب په لیکلو کښې هم زیار ویستلی دی‌چه (دافغانستان ادبیات) نومیږي ، ګیراسیمووا اوس دمعاصر افغاني ادب په باره کښې خپل علمي اثر لیکي .

PROPERTY OF ACKU 1491

(c) ketabton.com: The Digital Library

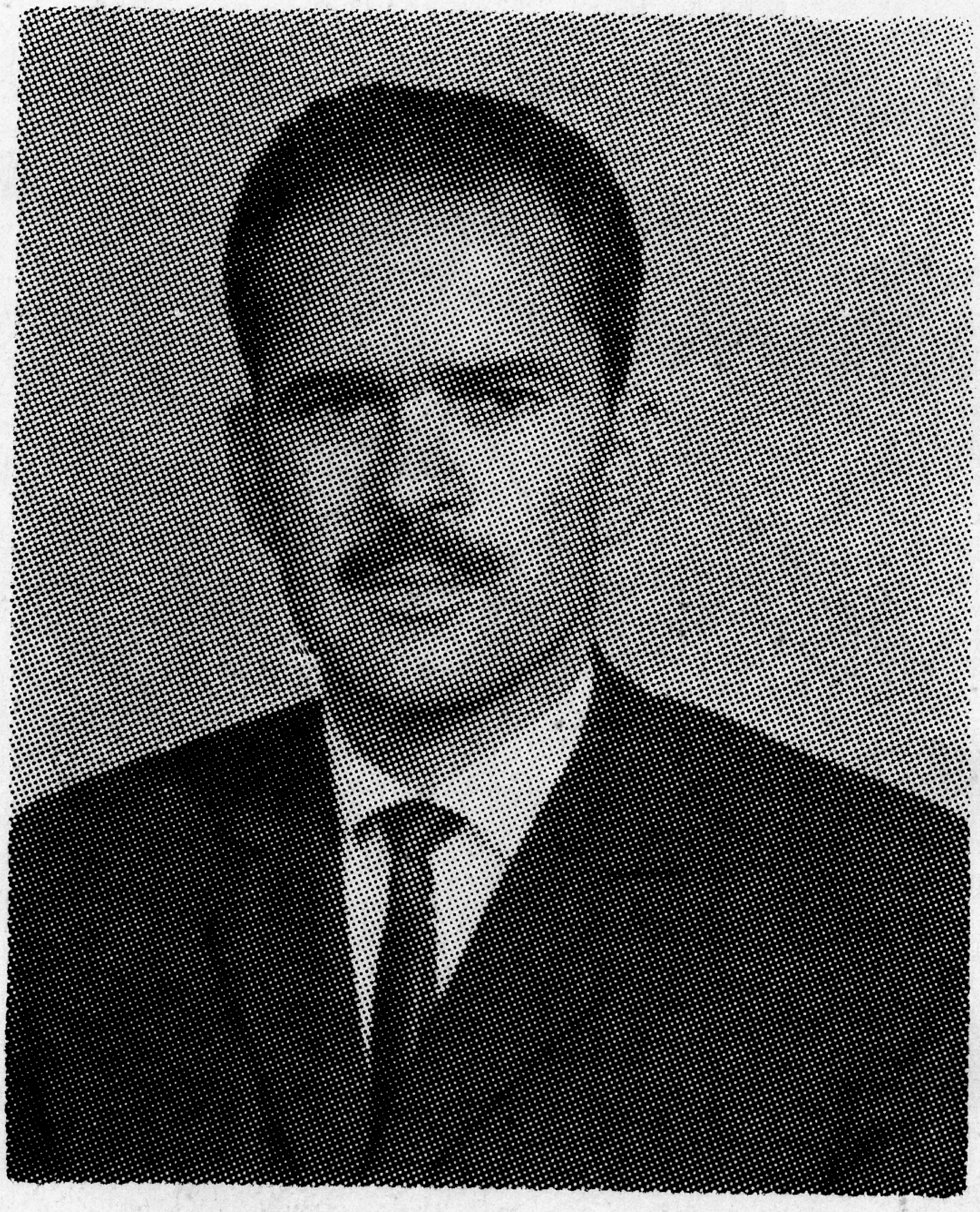

معتمد شینواری ددې اثر مترجم

(c) ketabton.com: The Digital Library

THE NATIONAL LANGUAGE

OF

AFGHANISTAN

PASHTO ACADEMY

1968

دولتی مطبعه

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library